

Байрам бла, хурметли жамауат!

Шабат кюн, къыркъаууз ай (сентябрь), 10, 2022 жыл

№ 108 (21153)

ЗАМАН

Газета издається на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИЯ

Казбек Коков Абхазияны Президенти Аслан Бжания бла тубешгенди

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** видеоконференция халда Къабарты-Малкъаргъа делегацияны башчылыгъында келген Абхазия Республиканы Президенти **Аслан Бжания** бла тубешгенди. Къарындаш Абхазиядан келген хурметли къонакъланы жолоучулуклары Къабарты-Малкъар Республиканы Къыраллыгъыны 100-жыллыгъын белгилеуге жораланганды.

Абхазия Республиканы жанындан тубешиуге республиканы Президентини Администрациясыны таматасы **Джансук Нанба**, Абхазия Республиканы маданият министри **Эдуард Кове**, халкъ жыйылыууну – Абхазия Республиканы Парламентини депутаты **Леонид Лакербая** къатышхандыла.

- Аслан Георгиевич республикада жашагъанланы регионну юбилейи бла алгъышлагъанды. Жарсыугъа, къуралгъан болумлагъа кере, виде-

освяз амал бла селеширге тошгенди. Битеу жюрегимден Аслан Георгиевичге келип бизни хурметлегени ючюн ыразылыгъымы билдиреме, аны бла ол Къабарты-Малкъарны халкъына къарындаш сезимлигин эм хурметин билдиргенди.

Бизни республикалары араларында башха-башха бөлүмледе байламлыкъла бийик даражада жюрютюледиле. Ол байламлыкъланы кючлерге эм кенгертирге ахшы мурдор барды, - дегенди КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков.

Алгышлаула

Къабарты-Малкъар Республиканы
Башчысы К.В. Коковха

Къабарты-Малкъар Республиканы
Парламентини Председатели
Т. Б. Егоровагъа

Хурметли Казбек Валерьевич!
Хурметли Татьяна Борисовна!

Сизни эм республиканы жамауатын Къабарты-Малкъар Республиканы Къыраллыгъыны кюню бла алгъышлайма.

Къабарты-Малкъар Республика аламанат та-бийгъат эм сейир тарых-маданият хазналадан байды. Республиканы магъаналы рекреация къолайлыгъы эм халкъла аралы излемлеге келишген инфраструктурасы регионну алгъа барлыкъларындан бирини, туризмни, айныууна себеплик этедиле. Къабарты-Малкъарда жашагъанланы къонакъбайлыкъларыны эм энчиликлерини хайырындан бери аслам къонакъла келедиле, ала артда да бу тау жерлени сюйгенлей турадыла.

Бусагъатда Россей Федерацияны субъектинде производство кючле тири айныдыла, промышленность эм эл мюлк магъаналы бөлүмледе жангычылыкъла кийириледиле, комплексли проектле бардырыладыла.

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал власть органлары адамланы жашауларын игилендириуге, магъаналы социал-экономика борчланы тамамлаугъа, предприниматель башламчылыкълагъа себеплик этиу онглагъа уллу эс беледиле.

Республиканы халкъы мындан арысында да Ата журтубузну кючлююгюне эм жашнаууна итингенлей турлугъуна толу ийнама.

Жангы жетишимле, мамырлыкълар эм огурулулукълар тежейме.

В.И. МАТВИЕНКО

«Байрам къыралны бла жамауатны республиканы айнытыуда бирикгенлерине шагъатлыкълары»

РФ-ни Правительствосуну башчысыны орунбасары Дмитрий Новак Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Казбек Коковха алгышлау телеграмма ийгенди.

«Хурметли Казбек Валерьевич! Къабарты-Малкъар Республиканы Къыраллыгъыны кюню бла алгъышлайма!

Бу байрам къыралны бла жамауатны республиканы айнытыуда бирикгенлерине, адамланы туугъан журтларына сыймекликлерине, Къабарты-Малкъарда жашагъан халкъланы бир бирлерине хурметлерине шагъатлыкълары этеди.

Къабарты-Малкъар Республиканы тарыхы байды, теренди. Бююнлюкде ол Россейни айныгъан, къонакъбай, социал-экономикасында ёсюу онлары кенг болгъан регионду.

Къабарты-Малкъарны айнытыуда жетишимле, республиканы халкъына саулыкълар, ахшылыкълар, ырахматлыкълар тежейме», – деп айтылады алгышлауда.

Парламент

Олимпиадалы чемпионла – депутатлада къонакъда

Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгъын белгилеу къууанчлагъа республикагъа сыйлы къонакъла келедиле. Аланы арасында сенатор, Россейни Жигити, грек-рим тутушудан юч кере олимпиадалы чемпион **Александр Карелин**, гандболдан олимпиадалы чемпион, Ставрополь крайны Думасыны экономиканы айнытыу эм ырысхы жаны бла комитетини башчысыны орунбасары **Игорь Лавров**, велоспортдан олимпиадалы чемпион, СССР-ни спортну сыйлы устасы **Борис Шухов** да бардыла.

Жолоучулукълар чеклеринде тюрлю-тюрлю жылланы олимпиадалы чемпионлары КЪМР-ни Парламентинде болгъандыла эмда спикер **Татьяна Егорова** бла тубешгендиле.

Татьяна Борисовна къонакълагъа ала къыралны регионларында спортну айнытыугъа салгъан кыйынылары ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

- Байрам кюнледе Къабарты-Малкъаргъа келгенигиз, республикагъа себеплик этгенигиз ючюн сау болугъуз, дегенди ол.

Тубешиуде сёз КЪМР-ни спортчуларыны жетишимлерине, республикада спортну айнытыуу юслеринден баргъанды.

Чемпионла Парламентни пре-

зидиумуну депутатлары бла да тубешгендиле. Анга сенатор – КЪМР-ни къырал власть органларыны (представительный) РФ-ни Федерация Советинде келечиси **Улбашланы Мухарбий**, Къырал Думаны депутаты **Геккиланы Зауур** да къатышхандыла.

Тубешиуно ача, Татьяна Егорова ёсюп келген тёлнюю арасында спортха сейир уллу болгъанын чертгенди:

- Жаш адамларыбыз саулыкълар жашау бардырыгъа, спорт бла кюреширге излейдиле. Аны ючюн алагъа сайлау этерге онгла къураргъа тийишлиди: спортну хар тюрлюсю бла кюреширге тенг онгла

болурча. Сёзсюз, спорт – кыйын ишти. Сизге хорламла ючюн ыразылыгъымы билдиреме, къыралыбызны даражасын кётюргенигиз ючюн сау болугъуз. Саулукълар, фахмулу, сизнича жетишимли сохтала тежейме, дегенди ол.

Александр Карелин а Къабарты-Малкъар спортха керти сыймекликни юлгюсюн кёрюзтгенин чертгенди. Мында спортну кёп тюрлюлери айнытылгъанларын айтып, энчи тутушугъа эс бурулгъаны ючюн ыспас этгенди. Ол Парламентни башчысыны орунбасары Мурат Кардановха тутушугъа этилген себеплик ючюн ыразылыгъын айтханды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Олимпиадалы чемпионла – депутатлада къонакъда

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Къонакъланы атындан Александр Карелин республиканы жамауатын байрамла бла алгъышлаганды:

- Бюгюн мында болгъаныма артыкъда ыразыма. Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгы Совет Союзну ёмюрлюгю бла бирге белгиленеди. Ол а бошдан болмаганды. Республикада адет-тёреге сакъланадыла. Ол санда интернационализм да. Республикада кеп миллетлени келечилери жашайдыла, аны башына жаланда эки халкъны

атлары чыгъаргъанлыкъга. Къонакъбайлыкъ, шухукъ, тарыхыбызгъа сакълукъ ючюн сау болугъуз, ол санда КЪМР-ни Парламентини депутатлары да. Сиз толтургъан жууаплы иш бла бирге бу жумушланы тамамлагъаныгъыз да магъаналыды, - дегенди чемпион.

Борис Шухов а 1972 жылда Мюнхенде Олимпиада оюнагъа хазырлануу къалай баргъанын эсгергенди, велоспортда кесини жолуну юсюнден айтханды.

- 50 жыл мындан алгъа, республика

къуралгъанлы ёмюрню жарымын белгилеген жылда, Олимпиада оюнланы алтын майдалын алгъаныма ыразыма. Бюгюн а 100-жыллыкъ жетгенди. Шёндю да адамла орамлада къатыма келип, Олимпиадада хорламыма къалай къуанганларын айтадыла, - дегенди ол.

Игорь Лавров а жууукъ кезиуде парламентлени араларында тубешиу боллугъуна ышанганын билдиргенди:

- Биз бир бирге жарыкъ къоншулукъ этебиз. Жарсыугъа, ахыр кезиуде парламентле аралы тубешиуле азайгъ-

андыла, ала жангыртылырла деп ышанама. Республиканы жамауатына мамырлыкъ, ырахматлыкъ, ахшылыкъла тилейме, - деп къошханды ол.

Къонакъла тубешиуден сора КЪМР-ни Парламентини депутатлары эм Аппаратыны келечилери спорт эришиуледе алгъан кубокланы эм дипломланы кёрмючю бла шагъырей болгъандыла.

КЪМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Къуанчлы жумуш

Къабарты орамда жолланы жангыртхандыла

Тюнене Нальчикде тынгылы жангыртыу жумушладан сора Къабарты орамны къуанчлы халда ачылыуу болганды. Жангыртыу жумушла Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгын белгилеуню чеклеринде бардырылгъанларын айтырчады. Анга аталгъан жыйылыугъа КЪМР-ни Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий, КЪМР-ни Парламентини спикерини орунбасары Жанатайланы Салим, депутатла, министрле, жамауат да къатышхандыла.

Тапландыруу жумушла 4,7 километрде толтурулгъандыла. Къурулуш «Къоркъуусуз эм качествоуу жолла» миллет проектни чеклеринде бардырылгъандыла.

Митинг Уллу Ата журт урушну жылларында Нальчикни душман аскерле ууучлагъанда ёлтюрюлген шахарчылары эсгертмесине гюлле салуудан башланганды.

Водительлени, Искож ми-

салынган борчла. Къурулушчулагъа, подряд организациялагъа, орамны тапландыруугъа къатышханлагъа барысына да ыспас этебиз. Водительлеге, жаяу адамлагъа да керекли мадарла къуралгъандыла, къоркъуусулукъ жалчытылыннганды. Аны бла бирге уа инженер ызла да тапландырылгъандыла. Алай бла уа суу, жылыу ызлада авария болса,

жыйылгъанланы байрам бла алгъышлаганды, жетишимле, саулукъ, къолайлыкъ тежегенди.

Жанатайланы Салим да къошулгъанды алгъышлаулагъа. Ол Къабарты орамда жангыртыу ишле къалай баргъанларын жамауат кёрюп тургъанын, бир кесек чырмаулагъа тээрерге тюшген эсе да, бюгюнлюкде орам шёндюгю излемлеге келишгенин, ариу, таза, къоркъуусуз болгъанын белгилегенди.

Нальчикни мэри **Таймураз Ахохов** микрорайонда жашагъанланы атларындан ыразылыгын билдиргенди къурулушчулагъа. Ол ара шахарда орамла жангыртылгъанлары республика айныуу жолунда болгъанына шагъатлыкъ этгенлерин чертгенди. «Шёндюгю технологияла хайырланылгъандыла мында. Алай бла бу

Къуанчлы митингде транспорт эм жол мюлк министр **Аслан Дышеков**, республиканы жол мюлк управлениясыны тамата инженери **Индар Тугов** эмда «Къоркъуусуз республика» системаны таматасы **Артур Тлехугов** да сёлешгендиле.

Ала бу орамда машинала бютюдю кеп жюрюгенлерин, бир кюннге орта эсеп бла аны бла 34 минг женгил эм ауур жюкле ташыгъан машинала ётгенлерин чертгендиле. Аны ючюн а жолну къурулушуна энчи магъана берилгенди, ол ауурлукъну кётюрюрча энчи технологияла, жангы материалла хайырланылгъандыла, ол санда геосетка да тартылгъанды.

Жол узунлугъуна экиге бёлюннгенди, алай бла уа бир-бир алларына келген машинала айырылгъандыла. «Таза кёк» программаны чеклеринде уа битеу ток, телефон, башха ызла жер тубюу бла тартылгъандыла. Къоркъуусулукъ жумушланы чеклеринде уа жангы светодиод чыракъла, тротуарда плитка салыннганды, саулукъларына кёре чекленген онглари болгъанлагъа чырмаусуз мадарла къуралгъандыла. Трассада жангы светофорла, жол белгиле орнатылгъандыла, ол санда жаяу ётерге эркин этилген эки жерде да.

Дагыда хар эки орам бирге къошулгъан жерде

видеокамерала, жорукъланы эсепге автоматизацияланган халда алгъан эки система кийирилгендиле. Орамда жолда жюрюу машиналаны кёплюклерине кёре къураллыгын айтырчады. Ол жаны бла программаны уа Нарткъаладан эм Санкт-Петербургда компанияла хазырлагъандыла. Алай бла жолда болумну, машиналаны кёплюклерин эсге алып, светофорла алагъа кёре ишлерикдиле.

Къурулуш кюндюз, кече да тохтамай бардырылгъанды. Анда битеуда бирге 45 энчи техника хайырланылгъанды, 60 адам ишлегенди. Алай бла уа алгъын жер-жерлери жамалгъан, керекли белгилери болмагъан, осал жолдан Къабарты орам шёндюгю излемлеге келишген, ариу, таза, къоркъуусуз орамгъа бурулгъанды.

Митингни ахырында тапландыруу жумушланы тамамлагъан къурулушчулары уллу къауумуна КЪМР-ни Правительствосуну Ыразылыгъы, Парламентни Сыйлы грамотасы, ведомстволу саугъала берилгендиле.

Жангыртыудан сора ачылгъан орамда биринчи уа къурулушчулары энчи техникасына ётерге сый берилгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

крорайонда жашагъанланы Къабарты орам шёндюгю излемлеге келишдирилгени бла алгъышлай, Мусукланы Алий ол машинала аслам жюрюген орамладан бири болгъанын, ол республиканы районларын ара шахар бла байлагъанын чертгенди. Аны себепли жолну тапландыруу, къоркъуусулукъну мадарларын кийириу бютюдю магъаналы болгъанды:

- Болжалла, битеу излемле бузулмайт толтурулгъандыла жол мюлкчюлени аллында

алгъынча, жолну къазып, жамап тутур кереклиси боллукъ туюлду, - дегенди ол.

Мусукланы Алий «Къоркъуусуз эм качествуу жолла» проект жашауда андан ары бардырыллыгын, аны чеклеринде келир жыллада да жол мюлкде магъаналы жумушла тамамланыллыкъларын белгилегенди.

Премьер-министр орам КЪМР-ни 100-жыллыгын белгилеуню кюнлеринде ачылгъаны бютюдю къуанчлы болгъанын айтып,

тийреде жашагъанлагъа тап болумла къуралгъандыла», - дегенди ол.

Владимир Самулевич а Искож микрорайонда ёмюрню жарымындан кеп заманны жашагъанын айтханды. Ол Къабарты орам тюрленнгенине артыкъда къуанганын билдиргенди. «Энди сабийлени, тудукъланы жолдан къоркъмай ашырабыз, ала ачымазларына битеу мадарла къуралгъандыла. Кесими таныгъанлы орамны былай ариу болуп билмейме», - дегенди ол.

Бирликни белгиси болгъанлай къаллыкъды

В.М. Коков халкъны эсинде къуру бизни республиканы угъай, регионну, Россей Федерацияны да бирлигин сакълаугъа уллу къыйын салгъан адамча къаллыкъды. Ол битеу жашауу, ишлери бла Къабарты-Малкъарда келишиулюк, мамырлыкъ да сакъланырларына къуллукъ этгенди.

Урунуу жолун Валерий Мухамедович 1964 жылда Бахсан районну «Трудовой горец» колхозунда башлагъанды. Тёрт жылдан а Эл мюлк министерствогъа кёчеди. 1972-1983 жыллада Урван районда уруннганды. «Лескен» совхозгъа башчылыкъ этгенди. Ызы бла аны райкомну биринчи секретарына саладыла. Андан партияны обкомуну биринчи секретарына кёчюргендиле.

1990 жылда Валерий Мухамедович КЪМАССР-ни Баш Советини председателини къуллугъунда ишлеп башлагъанды. Ол кезиуде Россей Федерацияны халкъ депутаты эди. 1991 жылда къыралда эм республикада башчылары тайдырабыз деп къаугъала болгъанда, Баш Советни председателини къуллугъундан кеси ыразылыгъы бла кетгенди. Бир кесек заманни республиканы Министрлерини Советини председателини орунбасары болуп уруннганды.

1992 жылда 5 январьда президент айырыулары экинчи турунда хорлагъанды. Беш жылдан сора уа аллай айырыулада КЪМР-ни Башчысына экинчи кере айырылгъанды. Ол къуллукъдан 2005 жылда октябрьде саулугъу осал болгъаны бла байламлы кетгенди.

Валерий Мухамедовични жашау жолун, сыфатын, адамлыкъ шартларын, ышанларын, иш кёллюлюгюн ачыкълар ючюн, аны юсюнден бир ненча эсгериуню юлгюге келтириуню тюзге санайбыз.

билгенлей, оюмларын соргъанлай тургъанды. Районлада, элдеде жамауат бла тубешиулеру уа тереге окъуна айлангандыла.

Валерий Мухамедовични республикада, федерал арада да бек суйгендиле, аны даражасы бийик жюригенди. Республиканы жамауаты да аны ариу кёргенди, багъалагъанды. Валерий Коковну башламчылыгъы бла, къатышыуу, тирилиги бла тамамланган жумушлары санап чыгъар онг жокъду, алай алары баш эсеплери – Къабарты-Малкъар Россейде кесине тийишли жер алгъаныды, социал-экономика айныуну жолунда болгъаныды.

Сёзюне

тынгылата билгенди

Владимир СОХОВ, РФ-ни Къырал Думасыны 2-чи эмда 3-чю чакъырылыуларыны депутаты:

– Валерий Мухамедович кючлю оратор эди. Ол жыйылыулада, пленумлада бир заманда да къагъытха къарап сёлешмегенди. Ишин билмесе, анга жаны-къаны бла берилмесе, терен оюмду доклад этерге кишини да къолундан келлик туюлду. Биз Валерий Коковну сёлеширин хар заманда да ашыгъып сакълагъанбыз.

Битеу миллет хурмет берген башчы

ЗУМАКЪУЛЛАНЫ Борис, КЪМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный, КПСС-ни Къабарты-Малкъар обкомуну секретары, биринчи секретары (1980-1991 ж.ж.):

– Валерий Мухамедович Коков не къыйын сынауладан да адамлыкъ даражасын тас этмей, кесини оюму болгъанын кёргюзтюп къутулгъанды. Анга бир юлгю келтирейим. Перестройканы заманында, миллетчилик бла байламлы къымылдаула, митингле башланган кезиуде, Валерий

хамедович менден КПСС-ни КЪМР-де обкомуну биринчи секретары болурум тилейди. Биз ол заманда бирге ишлерге, къуллукъларыбызгъа да къарамай, барыбыз да багъалы кёрген хазналары, ата-бабаларыбыздан къалган адет-тёрелерибизни къорууларгъа, туугъан Къабарты-Малкъарыбызны бирлигин, мамырлыкъны, келишиулюкню да сакълар ючюн, къолубуздан келгенни аямазгъа келишебиз.

Ол къыйын заман болгъанды. Республика, аны жамауаты ючюн жууаплылыкъ Баш Советни оноучусу Валерий Мухамедовични боюнуна тюшеди. Ол бу ауур жюкню бет жарыкълы элтгенди. Республиканы шухларын, Къабарты-

Къырал даражалы инсан

АТТАЛАНЫ Жамал, КЪМР-ни Жамауат палатасыны председателини орунбасары:

– Бек алгъа республикабызны биринчи Президенти къырал даражалы адам болгъанды. Ол неде кёрюнгенди? Кертисин айтханда, хар ишинде да. Дагъыда жүрек халаллыгъы, чомартлыгъы, жүрек ачыкълыгъы, тэзюмлюлюгю, билимлилиги да сейир этдиргендиле. Анга уа юлгюлени тапхан бек тынчды. Мен Элбрус районну башчысы болгъан кезиурумде ол, къыйналгъанын, арыгъанын, бюсюремегенин кёргюзтмей, сагъатла бла шахтачылары, къурулушчулары, устазлары, врачлары къайгырыуларына тынгылагъанына шагъатма. Аладан тамамланмай бири окъуна къалгъанды деп билмейме.

Къырал жумушла кёп болгъанларына, заман жетишмегенине да къарамай, Валерий Мухамедович халкъгъа жууукъ болгъанды, адамла бла ушакъ этгенлей, жарсыуларын

Аны хычыуун ауазы, оюмлу сёлери, тюрлю-тюрлю шартлары унутмагъанлай, бир бирлери бла байламлы этип, билимини теренлигин кёргюзте сёлешуучюсюне ким сейирсинмегенди, ыспас этмегенди.

Халкъыны чынтты жашы эди

Александр ДЗАСОХОВ, Шимал Осетия-Алания Республиканы алгъыннгы президенти:

– Мен Валерий Коков бла кёп жерледе болганма, бирге кёп жыйылыулагъа къатышханбыз. Къайда да, ол Къабарты-Малкъарны атын иги бла айтдыргъанды. Республиканы жамауаты быллай адамлары бла ёхтемленирге боллукъдула. Ол кесини халкъыны чынтты жашы эди. Баям, аны ючюн болур эди, республикагъа къыйын кезиуде аны къадарын анга ышаннганыгъыз да.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Коковну КПСС-ни Къабарты-Малкъар обкомуну биринчи секретарына айырадыла, мени уа – экинчи секретарына. Ызы бла ол республиканы Баш Советини таматасы болады. Ол кезиуде миллетчи къымылдаула Конституцияны 6-чы статьясын кетерирге кереклисине къаты боладыла. Москвада регионла аралы депутат къауум, бизде уа кеслерин жангы демократлагъа санагъанла, властьха ишлерге, борчларын толтурургъа онг бермей башлагъандыла.

РСФСР-ни Баш Советинде Къабарты-Малкъардан депутатланы къауумуну басыулукълары бла партия властыны Советледе властыдан айыруну юсюнден ону этилгенде, Валерий Му-

Малкъарны халкъын да бирикдире билгенди. Совет Союзну, Россейни да къайсы жеринде да Коковну билген, аны юсюнден эшитген адам табылмай къалмагъанды. Аны суйгендиле, сый бергендиле, намысын кётюргендиле. Аны аты уллу кабинетлени эшиклерин ачханды, алада олтургъан къуллукъчула уа: «Жаланда Коков ючюн», – деп, республиканы кёп жумушларын тамамлагъандыла.

Россей Федерацияны Президенти Владимир Путин Коковну Шимал Кавказда мамырлыкъны бла ырахатлыкъны сакълаугъа салгъан къыйынына бийик багъа бергенди, аны юсюнден: «...Ол саулай жашауун халкъына къуллукъ этиуге, россейли къыралны кючлендириуге бергенди», – деп, алай айтханды.

Байпамлыкыла

Санкт-Петербургну келечилери байрамлагъа къатышадыла

Нальчикге Санкт-Петербургну Законла чыгъаруучу жыйылыууну спикери **Александр Бельский**ни башчылыгында депутатланы къаууму къонакыгъа келгендиле. Делегациягъа Санкт-Петербургну парламентини спикерини орунбасары **Марина Шишкина** бла депутат **Валерий Гарнец** эмда Законла чыгъаруучу жыйылыууну Аппаратыны тыш байламлыкыла жаны бла управлениясыны таматасы **Наргис Ахадова** киргендиле.

Аэропортда къонакылагъа КъМР-ни Парламентини башчысы **Татьяна Егорова**, вице-спикер **Жанатайланы Салим**, Парламентни комитетлерини башчылары **Нина Емузова**, **Заур Апшев**, **Арсен Барагунов** тюбегендиле.

- Бююнню жолоучулукъ эки регионну да законла чыгъаруучу органларыны араларында къол салынган келишимни чеклеринде бардырылады. Александр Бельскийни башчылыгында Санкт-Петербургну къонакылагъа Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгына деп ышанабыз. Жолоучулукъ къысха болганлыкыгъа, Къабарты-Малкъарны ариу сёзле бла эсгерисиз деп ышанабыз, дегенди Татьяна Егорова.

парламентлени араларында байламлыкыла кючлеуно сорууларына къараллыкыды деп ышанабыз. Жолоучулукъ къысха болганлыкыгъа, Къабарты-Малкъарны ариу сёзле бла эсгерисиз деп ышанабыз, дегенди Татьяна Егорова.

Александр Бельский Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгына деп ышанабыз, дегенди Татьяна Егорова.

Александр Бельский Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгына деп ышанабыз, дегенди Татьяна Егорова.

члагъа чакырылгъаны ючюн ыразылыгын билдиргенди.

- Июньда парламентлени араларында байламлыкыла кючлеуно сорууларына къараллыкыды деп ышанабыз. Жолоучулукъ къысха болганлыкыгъа, Къабарты-Малкъарны ариу сёзле бла эсгерисиз деп ышанабыз, дегенди Татьяна Егорова.

ны табигыаты айбатлыгыгъа бла сейирди. Петербургну уа тарыхы байды – шахар кеси музейди. Аны себепли къабыл кёрюлген келишимле магъаналыдыла. Республиканы юбилейине келгенибиз а бютунда сыйлыды. Мен да къыралны тюрлю-тюрлю жерлеринден келген алгъышлаулагъа къошулургъа, къууанчлагъа къатышыргъа сюеме, дегенди Александр Бельский.

10-11 сентябрьде Санкт-Петербургну къонакыла КъМР-ни 100-жыллыгына белгилеу къууанчлагъа къатышырыкъдыла. Андан сора да, ала КъМР-ни Парламентинде боллукъдула, депутатла бла тюбеширкидиле. Аны кезиунде эки регионда да экономикада, туризмде, социал политикада, башха сфералада законланы чыгъарууну сорууларына къараллыкыды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Ярмарка

Продукциялары бла шагъырейлендиргендиле

Кёп болмай Москвада халкъ мюлкню жетишимлерини павильонунда (ВДНХ) «Текстильлегпром» деген 58-чи ярмарка ётгенди. Анга 28 региондан бла 16 тыш къыралдан 350 организация къатышхандыла, ол санда Къабарты-Малкъардан юч предприятие, деп билдиредиле республиканы Экономиканы айнытыу министерствосуну пресс-службасындан.

Юч кюнню ичинде биригуле ярмаркада омакъ стендле жарашдырып продукциялары бла шагъырейлендиргендиле. Мында жангы технологияланы, оборудованианы, тюрлю-тюрлю затлагъа жарагъан къумачланы, къумач согъарча сырьёну, женгил промышленностьда хайырланылгъан материалланы, фурнитураны, хазыр кийимни эм башха затланы да кёрюрге онг табылгъанды. Бизни жерлешлерибиз да коллегалары бла къонакыла келечилерин къозгъаалгъандыла.

Сёз ючюн, «SANIATTI» биригу сабийледен башлап уллулагъа дерти тишируу кийимлерин кёрюзтгенди. «TT Fashion» предприятие да эр кишилеге бёрклерин, жаш адамлагъа

бла тишируулагъа жарагъан кийимлерин чыгъаргъанды. Эсге сала айтсакъ, бююнню ол бёркледен юч мингден аслам тюрлюсюн тигеди. Ала Россейде эм башха къыраллада да жетишимли сатыладыла. «Tiny Tales» фирманы да качествоу, сабийле суююп кьерча кийимлерине кёпле эс бургъандыла.

Къабарты-Малкъарны келечилери ярмаркагъа «Гитче эм орта предпринимательствогъа эм энчи предприниматель башламчылыкылагъа себеплик этиу» проектге кёре регионну Экономиканы айнытыу министерствосуну болушлугъу бла къатышхандыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Эл мюлк

Наныкъдан – бай тирлик

Бахсан районда наныкъ ёсдюрюлген бахчала 3,5 гектар чакълы бирдиле. Бююнню арендаторла аны къыстау жыйып кюрешедиле. Алгъадан этилген эсеплеге кёре, эм азындан 32 тонна тирлик алыр муратлыдыла.

Бахсанёнок элде уллу мюлкледен бирини таматасы айтханыча, наныкъ бай эм не жаны бла да иги тирлик берирча бийик технологияланы хайырланадыла, ол санда тамычы халда сугъаргъан амалны да. Аны себепли заманны, кюнню да аяргъа онг табылады. Уллу къоранчла этмей хар терекчикни тюбюне кереклиси тенгли бир суу эм семиртгич салынады.

Наныкъ къол бла жыйылады, адамла танг эрттен кюн къыздырып башлагъынчы ишлеп башлайдыла. Бусагъатда продукцияны асламысы республиканы кесинде сатылады. Болсада келир заманда предпринимательле иги файда алыр ючюн, таукел тыш рыноклагъа чыгъаргъа суйгенлерин да букъдурмайдыла.

Нартюхню оруп башлагъандыла

Къабарты-Малкъарны Чегем, Терк, Май эм Зольск районлада сабанчылары мирзеулукъ нартюхню тирлигин жыйып башлагъандыла, деп билдиреди республиканы Эл мюлк министерствосуну пресс-службасы.

Кёрюмдюлеге кёре, бююнню 1,150 гектардан 5,4 минг тонна мирзеу жыйылгъанды. Орта эсеп бла алып айтханда, бир гектардан 47 центнер тирлик чыгъады. Ол озгъан жылны бу кезиуну бла тенглешдиргенде, 0,6 процентге кёпдю. Бусагъатда тирликни иги кесеги экинчи жылгъа урлукъ хазырларгъа деп белгиленеди.

Республикада мирзеу алыуда нартюх биринчи жердеди. Битеуда мирзеулукъ битимле 223,2 гектарда ёсдюрюледиле, андан 137,5 гектар нартюхге жетеди. Ол да былтырдан 0,2 процентге кёпдю.

Чёплеу жыйыу къыстауду

Шимал-Кавказстатдан билдиргенле рича, бу кюнледе Прохладна бла Терк районланы мюлклеринде болжалы озгунчу къыстау чёплеуно кетерип кюрешедиле. Бусагъатда ишле 4 минг гектарда тамамлангандыла эм 6 минг тонна тирлик жыйылгъанды.

Орта эсеп бла алып айтханда, бир гектардан 15,3 центнер чыгъады. Ол былтыр бу заман бла тенглешдиргенде, 0,2 процентге кёпдю.

Быйыл республиканы мюлклеринде чёплеу 20,7 минг гектарда ёсдюрюлгенди. Ол былтырдан 50 процент чакълыгъа аслам болгъаны уа бёлумге ахшы къошумчулукъду эм аны къыйматлыгын ачыкълайды.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Георгий 1938 жылда Къашхатауда туугъанды. Аны атасы Маштай элини, саулай Черек ауузуну да тынгылы адамларынды бири эди. «Жамауатына, таулу халкъга, къыралына аныча табынган, къулланган хазна алай кеп адам болмаз эди», – дейдиле аны таныгъанла.

Ол уллу ышаныулукъ эди. Георгий да анга ол ишни буюргъанланы жерге къаратмагъанды – аны кечеси, кюню да иш юсюнде озгъандыла. «Эльбрус» атлы ара мюлк ол заманда къыралда къумалы малланы жайыу жаны бла сынам майдан болгъаны белгиледи. Ол сагъышла башын алгъан Георгий

Къызыл Байрагъы берилгенди, ол мюлкде урунган тогъуз адам а тутхан ишлеринде болдурган жетишимлери ючюн орденлеге бла майдаллагъа тийишли болгъанды. Ол шарт мюлкню башчысыны оноу эте билгени бла, аны адамларына къайгырыуу бла байламды. Мюлк тамата, совхозчула

1991 жыл, къырал къурамыбыз тюрленип, саулай халкъга да къыйын кезиу болгъаны белгиледи. Ма ол заманда КЪМАССР-ни Баш Советини сессиясында Черкесланы Георгийни республиканы Министрлерини Советини Председателине тийишли кёргендиле.

Къырал тюрлениулени заманында малкъар халкъга этилген азапны юсюнден жашырмай айтырча болгъанды. Георгий да, ол болум бла хайырланып, малкъар халкъны толусу бла реабилитация этиуге онг чыкъгъанда, ол затха кюч салгъанды. Ол кезиуню юсюнден былай эсгере эди: «Малкъар халкъны толу реабилитациялау юсюнден РФ-ни Правительство суну 546-чы номерли Бегими къабыл этилгенлей, комиссия къуралгъанды. Ары республиканы Министрлерини Советинде юрист бёлюмню таматасы Дугуланы Фатима, Къырал планы председателини ол замандагъы экинчиси Гочаланы Музафар, бизни министерстводадан да адамла, жамауат биригиулени келечилери, юристле, экономистле да киргендиле.

Ол Бегимни кеси къолум бла жазгъанма, анга кесим къол салгъанма. Бизни республиканы ол замандагъы министрлери Мухамед Сохов, Хасанбий Шеожев, Хаути Сохроков, Юрий Альтудов ол ишге онг кез бла къарагъанларын да айтырча керекиди. Жаланда бир жылны ичинде 37 минг ишге къаралып, ол адамла реабилитация этилгенди. Ол заманда Ич ишлени министрлери экинчиси Андрейланы Магъазали бизге бек болушанды. Алай бла Совет Союзда эм Россейде да кечгюнчюлюкню сынагъан халкъланы ичинде малкъарлыла биринчи болуп акълангандыла».

Солуугъа кетгенден сора, Черкес улу РФ-ни Пенсиячыларыны союзуна Къабарты-Малкъар бёлюмюне башчылыкъ этгенди. Жашаулары келген адамланы юслеринден къайгырыууну, аланы ыразы этиуню кесини борчуна санагъанды. Дагъыда ол, республикада тынчлыкъ, ырахатлыкъ, жарашуулукъ болур ючюн, жамауат къымылдаулагъа тири къатышып тургъанды.

Жашау жолунда этген жетишимлери ючюн къырал анга даража да бергенди. Ол КЪМР-ни Эл мюлкюню сыйлы къуллукъчусу, Россейни Табийгъат илмуларыны академиясыны академиги, Учуланы Россей союзуна сыйлы келечиси эди. Алда айтылган орденлеге Халкъланы Шубхлукъларыны эмда «Ахъдз-Апша» деген орденле, «Урунууда жигерлиги ючюн» майдал да къошулгъандыла. Аны 1994 жылда КЪМР-ден РФ-ни Федерал Жыйылууну Федерация Советине келечиге айыргъандыла.

Черкесланы Маштайны жашы Георгий – оюмлу башчы, къураучу – туугъан жерин, халкъын да бек сыйгенди. Жашауун аны айнытуугъа, аны халкъыны жашауун бийик даражагъа чыгаруугъа атагъанды. Алай бла жамауатыны тарыхында энчи ыз кыйгъанды. Ол дуниясын 2015 жылда алышханды.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Оюмлу башчы, къураучу, асыл адам

Къырал эм жамауат къуллукъчу Черкесланы Маштайны жашы Георгийни аты республикада, андан тышында да белгиледи. Ма аллай бай жашау сюргенди ол.

Суратда: Георгий Тёбен Чегемде

Георгий Маштайны онтёрт сабийини жетинчиси болгъанды. Ол сабийлей Къыргъызстаннга туюшуп, орта школну анда бошагъанды. Юч жыл туруп, аскер къуллукъун тынгылы этип къайтханлай, 1960 жылда, Георгий Къабарты-Малкъар къырал университетни эл мюлк факультетини зоотехния бёлюмюне киргенди. Аны 1965 жылда таууханды. Ызы бла, кесини усталыгына кёре, урунуу жолун Зольск районну «Кичибалык» къумалы совхозунда зоотехник болуп башлагъанды.

Эл бла да иги шагъырей болуп, мюлкде эки жыл ишлегенден сора, жаш зоотехникни къураучу хунерин эслеп, республиканы таматарлары аны Бахсан (бусагъатда Эльбрус) районда «Эльбрус» совхозгъа директор этгенди-

малланы къумаларын иглендириуню юсюнден илму иш – кандидат диссертациясын жазып башлагъан эди. Аны жигерлиги, ишин сюйгени, анга саулай берилгени, бийик жетишимлеге итиннгени бююн да юлгюге тутарча шартладыла. Ол къураучу хунерини хайырындан «Эльбрус» къумалы совхозну кёрюмдюлерин битеу республикада, андан тышында да бийикге чыгаргъан эди. Ол анда ишлеген толу болмагъан он жылгъа уллу малланы саны тёрт кереге, ууакъ малланы да жети кереге кёбейген эди.

Бу жетишимле ючюн къырал аны Сыйлылыкъны белгиси эмда Урунууну Къызыл Байракъ орденлери бла саугъалагъанды. Совхозну коллективине уа партияны Ара Комитетини

да бир бирлерин билип ишлегендиле. Совхозну хар бёлюмюнде да ангылау, жарашуулукъ болгъанды. Ара мюлкню айнытууну къайгырысын бары да бирча кёргендиле.

Къолайы уллудан-уллу бола баргъан, жетишимли, кесини къыйыны кирген мюлкден кетип, жангы ишни къурагъан кимге да тынч болмагъаны туурады. Алай а къайда да башламчылыкъ этиу, иш къурау, баям, Георгийге къадары, жазыуу бла келген шарт эди. 1977 жылда аны ол жыл жангыдан къурала тургъан «Птицепром» трестге ётдюргендиле. Жангы мюлкню аягы юсюне салыу къайда да алай тынч туююлду. Былайда да алай болгъанды. Трест дегенинг кеп бёлюмю биригиудю. Ол заманлада аллай къуллукъгъа сала туруп, Москвадан келишим изленгенди. Ол жумуш бла чакъыргъанларында, Георгий къанатчылыкъ иш бла шагъырей болмагъанын айтып, ишни эсебине юренир ючюн, аны бир къанатлы фабрикагъа иерлерин тилегенди. Юч кюн айланганды ол анда, ишни къылыгына туююне.

Ызы бла республикагъа къайтып, къанатчылыкъ жаны бла проектлени бардыргъанды. Алагъа кёре, Нартанда бла Орус Бахсанда къанатлы фабрикала ишленгендиле. Алай бла республикада ол ишни мурдору къуралгъанды.

Ызы бла Черкес улуну эл мюлк министрни орунбасары этгендиле. Болсада Георгий кабинетледе олтургъа, къагъыт иш бла кюреширге итиннгенледен туююл эди. Къуллукъчу даража алгъандан сора, эки жыл да озгъунчу, ол Партияны Къабарты-Малкъар обкомуну биринчи секретары Тимбора Мальбаховха барып, аны арха – «Птицепромгъа» къайтарыларын тилегенди.

Орус география обществону «Альтаир» жаш тёлү клубу «Хорламны жоллары бла» деген проектни толтуруп башлагъанды. Жолоучулукъларында аскер-тарых маршрутла бла бара, жаш адамла 1942-1943 жыллада Ара Кавказда совет аскерчиле Вермахт бла уруш этген жерлени кёрлюкдюле. Ата журтну къоруулай ёлген аскерчилени эсгертмелерине къайтырыкъдыла.

Клубну башчысы Мокъаланы Тенгиз билдиргенича, проектни биринчи кесегинде Нальчикни башында эм бийик тау Нартиягъа чыкъгъандыла, мында 1942 жылны кюзюнде Нальчик-Орджоникидзе операция бардырылгъанды. Аны тёппесинде тегерекге къарарча къарау пункт ишленгенди,

Проект

Хорламны жоллары бла барлыкъдыла

совет аскерлени миномётлары эм пулемётлары салыннгандыла. Андан шахар, Кенже, Хасания, Акъ-Суу кёрюнедиле, сора Баш Кавказ тизгин таулары да тамашалыкъ кёрюмдюсю ачыладыла.

Жолоучулукъларында жаш адамла Агъачлы таулары табийгъаты бла шагъырейленгендиле, командада ишлерге юренгендиле, от этип, азыкъ хазырлагъандыла. Алагъа сагъынылгъан тизгинни таулу жерлерини энчиликлерини юсюнден айтхандыла, мында ёсген тереклени, битимлени юслеринден билдиргендиле. Маршрут 10 километрге дери созулады, аны 4-5 сагъатха ётерге боллукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Ёсюню, мамырлыкъны, шүёхлукъну ызында

Жыйырманчы ёмюрге бизни халкъларыбыз ахшы къуумла бла тубегендиле, жангы жашау башларгъа таукелленип, миллет къыраллыкъны айнытыр умутда. 1917 жылны февралында болгъан ишле аланы ол муратлары толурларына ышаныулукъ бергендиле. Биринчи атламладан бири уа Шимал-Кавказ Республиканы къурауу болгъанды. Алай ол кёпге бармагъанды. 1918 жылда январьда Россей Совет Федератив Социалист Республика –РСФСР- жаратылады. Ызы бла Терк областны таулу халкъларыны бирикген автономияларын къурауу юсюнден башламчылыкъ да этиледи.

1920 жылда уа 17-18 ноябрьде Терк областны халкъларыны съездинде Тау Автоном Совет Социалист Республика къуралгъаны белгиле этиледи. 1921 жылда 20 январьда уа РСФСР-ни Ара толтуруучу комитетини президиуму декрет чыгарып, ол оноуу къабыл кёредди. Анга Чечен, Назрань (Ингуш), Къабарты (Нальчик округну шимал жаны), Малкъар (Нальчик округну къыбыла жаны) киргендиле. Бир ненча айдан а, 1 сентябрьде, алгъа Къабарты, арта уа Малкъар, Тау республикадан

чыгып, бир автоном область къурайдыла. 1922 жылда 17 августда Россейни Коммунист партиясыны (РКП (б)-ны) Къабарты комитетини бла Малкъар округну бюросуну бирикген жыйылыуларында Къабартыны бла Малкъарны бирикдириуню юсюнден Болум къабыл кёрюлгенди.

Анда бирге къошулууну жорукълары жазылгъандыла, халкъны санына къарамай, эки жанындан да тенг келечи кирген облысполкомну борчлары да тохташдырылгъандыла. Ол жыл алтынчы декабрьде Советлени область съездинде уа облысполкомну председателине Бетал Калмыков, аны орунбасарларына уа Энейланы Магомет бла Фёдор Фадеев сайлангандыла («За власть советов в Кабарде и Балкарии» деген китапдан).

1936 жылда жангы кезиу башланады, область Къабарты-Малкъар Автоном Республикагъа тюрлендириледи. Ызы бла уа СССР-ни Конституциясыны мурдорунда КъМАССР-ни Конституциясы жарашдырылады эмда къабыл кёрюледи.

Автоном къыраллыкъны айнытыуну жыллары тынч болмагъандыла. Алай, тарыхчыла айтханлай, ала алгъа таукел барыуну, алжаусуз айныуну жыллары эдиле. Ма ол заманны ичинде халкъларыбыз экономика, социал, билим, маданият, адабият жаны бла да уллу жетишимле болдургъандыла. Анга республикабызны бийик даражалы къырал саугъала бла төрт кере саугъаланганы да шагъатлыкъ этеди. Ма ол махтаулу кезиу саугъалагъанды бизге Мёчюланы Кязимча, Къулийланы Къайсынча, Зумакулланы Танзиляча, Бекмурза Пачевча, Алим Шогенцуковча поэтлени бла жазычуланы, Юрий Темиркановча музыкантланы, Залийханланы Михаилча алимлени. Ала энди къуру Къабарты-Малкъарны угъай, битеу Россейни да хазнасына саналадыла.

80-чи жылланы ахырында, 90-чы жылланы башында башланган демократизациялау ишле республикада миллет къыраллыкъны бютюн бийик даражагъа кётюргендиле. 1991 жылда 30 январьда Къабарты-Малкъарны Баш Совети аны къырал суверенитетини юсюнден декларацияны къабыл кёргенди. Ол кюнден башлап республика битеуроссей ишлеге толу эркинли субъектча къошулгъанды.

1997 жылда Къабарты-Малкъар Республиканы жангы Конституциясын къабыл кёрюу да магъаналы ишледен бири болгъанды. Анда республика Россей Федерацияны къауумунда андан ары жалынчакъсыз жашау этерге, айныргъа, демократия жол бла барыргъа сюйгени бегитилгенди.

Бизге республиканы жашаууну хар кезиую да багъалыды, хар бири да кесини ызын къойгъанды. Аны айныууна, жашнаууна къыйын салгъанланы, аны ючюн фахмуларын, урунуу жигерликлерин, билимлерин, усталыкъларын да аямагъанланы унутургъа эркин туюлбюз. Къыраллыкъны къурауда, аны андан ары бардырыуда Бетал Калмыковну, Энейланы Магометни, Улбашланы Келлетни, Насталаны Амушну эм кёп башхаланы къыйынлары уллуду. Башха-башха жыллада Къабарты-Малкъарны Баш Советине Тимбора Мальбахов, Валерий Коков, Хачим Кармоков башчылыкъ этгендиле. Баш Советни Президиумуну Председательлерине уа Мокъаланы Азрет, Улбашланы Исмайыл, Уяналаны Чомай, Гыттыулары Максим, Чабдарланы Борис айырылып, республикагъа, халкъларына къайгырыулары бла атларын айтдыргъандыла.

Партия, политика къуллукъчуларыбыз да республиканы айныууна уллу къыйын салгъандыла. Аланы араларында Хутуйланы Ханафийни бла Зумакулланы Борисни энчи белгилерчады.

Уллу Ата журт урушда да республиканы адамлары

батырлыкъларын кёргюзгендиле, фронтха кетген жерлешлирибизден 31 адам, ол санда Байсолтанланы Алим бла Уммайланы Мухажир, Совет Союзну Жигити деген бек сыйлы атха тийишли болгъандыла. Урунууда да аллай жигитлирибиз аз туюлдуле. Аланы араларында малкъарлы жашланы бла къызланы - Чыгырланы Шамкъызыны, Уммайланы Фазиканы, Моллаланы Шарафутдинни, Залийханланы Михаилни, Аттолары Салихни – атлары махтау бла айтыладыла.

Биз къыралдан тышында да белгиле болгъан «Кабардинка» эмда «Балкария» ансамбльлирибиз бла ёхтемленебиз. Али Шогенцуков атлы Къабарты драма театр, Къулийланы Къайсын атлы Малкъар драма театр, М.Горький атлы Орус драма театр да маданиятыбызны байыкъландырадыла.

Бюгюнлюкде биз Россей Федерацияда бек билимли халкъладан бирине санала эсек, аллай уллу бийикликке чыгаргъа бизге къыраллыкъ жол ачханын унутмазгъа, багъаларгъа керекбиз. Ма аны хайырындан миллет тиллирибиз, орус тил бла бирге, къырал тилге саналадыла. Алада газетле, журналла, китапла чыгъадыла, радио, телевидение бериулени кеси тилибизде эшитирге онг табабиз.

Заманны къыйынлыгына да къарамай, республика алгъа таукел атлайды. Къабартылыла, малкъарлыла, оруслаула бла бирге дагъыда жюзден артыкъ миллетни келечилери шүёхлукъда, бир бирге билеклик этип, бушууларын, къуанчларын да бирге ётдюрюп, жашау этедиле.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Ол 1935 жылда Москвада Театр санатны кырал институтунда (ГИТИС), М. Горький атлы Адабият институтну ингир бѣлумюнде да бирча окыганды. Эки институтну да башындан келген насыплы кѣадарына санаганды. Аланы экисинде ишлеген орус интеллигенция Къайсынны жарыктыгы, кѣзбаусулугу, халалыгы ючюн суйгенди, анга хурмет этгенди, дуня маданиятындан хапар билдиргенди. Чегемли жаш а Москвада, уллу шайырланы дерслерин ала, Чегем аузуна, Ургуюк сыртына, эл советини башында кызыл байракъ шуулдагъан Ата журтуна тансыктыгынын назму бла айтханды.

Окыуу бошاپ, Нальчикге 1940 жылда къайтханлай, педтехникумда устаз болуп ишлеп башлаганды. Аны «Салам, эрттенлик!» деген жарык аты бла биринчи назму жыйымдыгы ол жыл чыкганды. Анда хар бир назму – адабият суратлауу юлгюсю.

Ол жыл окыуна Къайсынны аскер къуллугу толтурургъа чакыргандыла. Ол Прибалтикада Старая Русса тийресинде парашют бѣлумге тюшгенди. Урушну биринчи кюнлеринде окыуна кѣзауатха киргенди – парашютчу нѣгерлери бла, душман танкланы алларын тыя, Чегет Дунайны кѣпюрюн чачдырганды. Андан ары, немис фашистле кыралны чеклеринден тышына чыккыны, Къайсын урушда болганды.

1941 жылны кюз артында Москвага ѳшюн ургъан душманга кѣжау кыйын сермешлеге кѣатышханды. Аладан биринде ауур жаралы болуп, Чувашияда Чебоксары шахарда госпитальга тюшгенди. Андан ары поэт «Сын Отечества» деген аскер газетни корреспонденти болуп, фронт бла Сталинграддан Севастопольга дери жетгенди. Ростовну, Донбассны, Кърымны азатлар ючюн баргъан сермешлеге кѣатышханды. Сиваш, Перекоп кѣзауатланы отларында болганды. Ол кыйын кюнледе да жазгъанын кѣоймаганды.

1942 жылда Къайсынны Николай Тихоновха атап жазгъан «Таулу болгъаным – къууанчым мени» деген назмусу радио бла саулай кыралга эшитилгенди, 14 тилге кѣчюрюлгенди. Уруш баргъанына да кѣарамай, СССР-ни Жазыучуларыны союзу, 1942 жылда Москвада анга атап, уллу жыйылыу кѣураганды. Къайсыннга ол заманда жаланда жыйырма алты жыл бола эди. Анга «Таула» деген назму жыйымдыгы ючюн 1944 жылда Сталин атлы премия берирге оноу этилген эди.

Алай кѣчгюнчюлюк ол затны болдурмаганды.

Кѣчгюнчюлюкде Фрунзеде Къыргызыстанны Жазыучула союзу жууаплы кѣагъытчысы, ызы бла орус жазыучулары кѣауумуну башчысы болуп ишлегенди. Ол кыйын кюнюнде, жарык сагъатында да туугъан жери, адамлары бла бирге болганды. Ан-

Къулийланы Къайсынны биринчи дуня магъанасы болгъан улан суймеклигин сыйындыргъан «Эски Малкъарга» деген назмусу «Къарахалкъ» газетде басмаланганды. Ма ол суймекликни, назмуларында, жашауунда болсун, Къайсын бир заманда сууутмаганды. Аны таллай чыгъармасы ол уллу, дуня магъанасы болгъан ангыламга аталгандыла.

Таукелликни сѣнгмез юлгюсю

дан сѣлешгенди ол жаралы таш бла, баргъан суу бла, кѣкде учан кѣанатлы бла, жауун бла, кѣар бла, ѳсе келген чаллыкъ бла, биринчи чакыгъан алма бла, андан тюшюргенди назмуга тирменчини кѣатыны Аминатны, темирчи Къарабашны, жырчы Исмайылны, сокъур уста Къайсынны, бригадир Соллоуну, чурукчу Мухамматны, сырыйначы Хажосну, устазы Борис Игнатъевични...

«Кечеги тау ауузунда» - таукеллик бла арсарлыкъ ушагы. Анда айтылгъан фикир - жаланда таукеллик жарыгы кѣутхарырга болады азапдан. «ѳрлеу» да ма аллай – таукеллик керек кюнледе жазылганды:

Жашау ѳрлеудю,

Таугъа ѳрлеудю,

«Жолумдан артха

Бурулмам!» – деудю...

Кѣчгюнчюлюк миллетге сынау болганды. Андан кѣутулгъан халкыны поэти, аны ачы, къууанч кюнюню да жырчысы, кимден да насыплы эди.

*О, Малкъарым, жерим, жаным
Къаллай палахдан кѣутулдунг...
Жулдузунг турур деп жанып,
Ненча жылны сакълап турдунг...*

Дагыда: «Хар иги зат да алдады», – деп жазганды ол:

Жашау бла умут, игилик бла аманлыкъ, къууанч бла бушуу, жигитлик бла мѣхеллик... – айырилмаз жолоучула, бир бири жѣнглери тие келедиле. «Кѣара ат акъ кѣарда ѳледи» – къуугъун хапар, терслик жойгъанлагъа этилген реквием, жюреклени титиретеди. Жигитликни бла ариулукъну жоулгъаны чынтыты поэтлеге жара салгъаны баямды.

Къайсын Ата журтха 1956 жылда къайтханда жазылгандыла «Туугъан жериме» деген, бюгюн гимнча эшитилген суйюмчо назму бла «Туугъан жериме айтама» деген поэма.

1957 жылда аны эки китабы чыкгандыла: «Мои соседи», «Хлеб и роза». «Сайламалары» уа - экинчи жыл, 1959 жылда - «Жангы китап» деген жыйымдыгы.

Ол жыллада Къайсын, СССР-ни Жазыучуларыны союзуна правленини келечиси, Мамырлыкъны кѣоруулау комитетини председатели, СССР-ни Баш Миллет советини депутаты (тѣрт кере), КъМАССР-ни жазыучуларыны жууаплы секретары болганды, чыгъармачылыкъ иш бла тохтамай кѣорешгенди.

Аны китаплары Нальчикде, Москвада, башха кѣыралада да малкъар, орус, ингилиз тилледе чыккыгандыла: «Огонь на горе», «Кѣк чинарла», «Жаралы таш», «Юйююзге игилик!», «Благодарю солнце», «Чумла кызырадыла», «Жер китабы», «Была зима», «Сайламала» д.а.к.

«Жаралы таш» ючюн 1966 жылда Къайсынны РСФСР-ни Горький атлы Къырал саугъасына, 1974 жылда уа «Жер китабы» ючюн СССР-ни кырал саугъасына тийишли кѣргендиле. Алай саугъаны ол дагыда Борис Полевойну аты бла да алганды. Дуниядан кетгенден сора уа, 1990 жылда «Человек. Птица. Дерево» деген, табийгъат бла адамны бирлигин келишдирген китабы ючюн Ленин атлы премияга тийишли болганды.

1995 жылда анга Халкъла аралы адабият фондну атындан «Честь и достоинство таланта» деген саугъа берилгенди. Уруш орденледен, майдалладан сора да, Къулий улу «Урунуу Къызыл Байрагы» (эки кере), Ленинни, Октябрь революцияны, «За заслуги» (эки кере) деген орденле эм бийик даражалы майдалла, сыйлы кѣагъытла бла саугъаланганды. 1967 жылда уа поэте «КъМАССР-ни халкъ поэти» деген сыйлы ат аталганды.

Беш да Тау эллени бири Чегемде туугъан закий назмучубузну акъ кѣанатлы сѣзю дуняны жюз кыркъ тилинде айтылады бюгюн.

XX ѳмюрню айтхылы назмучуларындан бири, малкъар халкыны ѳхтемлиги, кѣп миллетлени да ийнагы, бар адам улуну жюрек жууугу Къулийланы Къайсын дуниядан 1985 жылда 4 июнда кетгенди. Алай аны нюрю, жюрек оту, не кыйын сагъатда да таукеллигин тас этмеген юлгюлю кишилиги, акъылман философия теренлиги болгъан, излемли лирикасы бюгюн да жашаубузну жарытханлай турадыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Тырныаузда Элбрус районну сейирлик музейи барды. Ол тийрелеге барсам, ары кѣайта туруучума. Хар баргъаным сайын сейирим азаймайды, уллудан уллу бола барады.

Музей маданият юню экинчи этажында орналынды. Аны босагъасындан атлагъанлай окыуна ишчилери бет жарыкты тюбейдиле, анда болгъан экспонатла бла шагъырей этедиле. Аланы не болгъанларын, кѣайда, кѣачан, ким табып келтиргенин да айтадыла. Биринчи отоуда бу тийреледе жюрюген жаныуарланы, кѣанатлылары ушхулаларын кѣребиз. Мында сюлесинле, бѣржеле, кышла, жумарукъла да бардыла, берлакъда уа айыу сюеледи.

Кѣанатлыла болгъан жанында кѣара кѣуш, уку, дагыда башхала. Араларында гылын кѣуш да ту-

Маданият арала

Магъаналы жыйым

рады, кѣанатларын кенг жайып. Ол кѣанатлы да бу тийреледе жашайды. Нек эсе да, учуп баргъанлай, ток чыбыкылагъа кесин уруп, ѳлюп тургъанлай тапхан эдиле. Келтирип музейге бергендиле да, андагыла уа аны жарашдырып, орнатхандыла.

Андан озуп уллу отоугъа кирсенг, таш балталадан, таш келиден, таулула бурун заманлада хайырланган сауут-сабадан шѣндюгю заманга дери кѣп тюрлю затла кѣребиз. Бурунгу таулу кийимлерибиз, ючайыр агъач сенекле, сабий бешик, тюрлю-тюрлю кюбюрле, кийизле, кюйюзле. Алагъа кѣарай, нечик уста адамларыбыз болгандыла деп айтырыгынг келеди.

Аланы онг жанларында уа от жагъа. Аны кѣатында жаш келин бешик тебирете турады. Кѣатында да уллу, гитче кюбюрле. Биринде эрге баргъан кызы сабийлеге юлеширча ууакъ керекле.

Отоуладан биринде уа жыйырманчы ѳмюрде, Ата журтларын жаудан кѣоруулай, кѣзауатлагъа кетген таулу жашланы суратларын, аланы юслеринден билдириуле бардыла. Жашланы кѣбносю уруш аулакылада кѣалгандыла. Ала Ата журтлары ючюн жан бергендиле. Туугъан жерлерине суймекликни, кертиликни юлгюсюдуле. Миллетлери ючюн кеслерин аямагъанла ѳмюрлеге дери эсде турургъа тийишлидиле.

Быланы барысын да жыйышдырып, жарашдырып, орнатып, адамлагъа белгиле этип тургъанла музейни ишчилеридиле. Таматалары ѳзеланы

Фатиматды, къуллукъчулары уа Ёзденланы Жѳна, Толгъурланы Фатима, Асадуллаланы ѳлина, Батырланы Алѳна, ѳтезланы Таулан иш кѣллю, ышангылы адамладыла.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Азатлыкны, тенгликни жырчысы

Малкър адабиятны поэзия мурдорун салган акыйман Мечиланы Кязим 1859 жылда Холам-Бызынгы тарында Шыкыда тууганды. Атасы жашчыкны эфенди этерге суйгенди. Аны Шыкыгъа Къумукъдан келип, сабийлени окъутхан Эфендиев Хусайнагъа жюрютгенди. Бызынгыда медиресе ачылганды, Шыкыдан ары жюрюп, анда да юч жыл, андан арысында Лескенде медиреседде да окъуганды. Ол алада шариятны, исламны тарыхындан сора да, арап, фарси маданияттан, географиядан, астрономиядан да билим алганды.

Алай а Кязим да, атасыча, темирчи болганды. Жыр, назму къураб а гитчелигден башлаганды. Халкыны харкюнлюк къайгылары – тенгсизлик, къолайсызлык, зулумдук аны жюрегин кюйдюргенди. Ол аны жашауун назмулагъа салып, алай айтханды. Алда жазылган назмуларындан бир къаууму быладыла: «Къар жауады», «Апсаты», «Сагыш». «Тахир бла Зухра» деген белгиле поэма, ызы бла «Тарыгы», «Рахму этер Аллах адам улуна», «Тюшонде ашлаугъа олтуруп», «Байгъа сен кеп байлык бердинг», «Тереле сурала кирик» деген эм башха назмуларын да жазганды.

Биринчи кере хаж кылыргъа ол 1903 жылда барганды. Мухаммат фыйгамбарны (Аллахны саламы анга болсун) сыйлы ташына баш урганды. Анда жарлы къайда да азап чекгенин кёргенди. Андан къайтханда, ол, артмакларын чачып: «Ма, мен келтирген

байлыкъ буду», – деп, китаптарын кёрюзгенди.

1909 жылда, Темир-Хан-Шурада (Буйнакск) Асанланы Локъманни «Къылыкъ китабы» чыкыганды. Анда Кязимни «Иман-ислам» поэмасы да басмаланганды.

Экинчи кере хаж кылыргъа уа Кязим 1906 жылда атланганды. Ол анда төрт жыл турганды. Стамбулда, Багдадда, Шамда (Дамаскда), Меккада, Мисирде (Каир) да болганды. Ол шахарланы айтхылыкъ медиреселерине, межгитлерине да жюрюгенди. Сора Каирде белгили Аль-Азхар университетде окъуганды. Шарк адабияттан харпарлы болганды. Кечеледе, аулак отланы къатларында араплы малчыланы юй, кшош жашауларын кёргенди, аланы жырларына, таурухларына тынгылап, жарсыулары кеп болганын кёргенди. Кеме бла тенгизледен да ётдюм...», «Бийик тауланы башында...», «Мусаны къатлап, Тур таууна чыкдым...», «Дуния деген алай кыйын, тик жолду...», «Бу дунияда къууанч азды, бушуу – кеп...» деген эм башха, Тюркде, Арапда назмуларын да ол тенгсизликни юсюнден айтады.

Биринчи дуния уруш башланганды, Кязим ол заманда жазган назмуларында жерни, ырысхыны да патчахла юлешгенликке, аны ючюн баргъан сермешлеге, от ичине жарлыла киргенлерин айтады.

Кязим, 1905 жылдагы революция келир боранны къуугунчусу болуп, жангы тюрленилени тылпыуун ангылаганды, «Тау бийлери, сизге сёзюм...»,

жарлылагъа уа «Азатлык деген тезер» назмулары жазганды.

Кязим башхалагъа ушамаган хажи эди – азатлыкны азанчысы. Ол революцияны баш идеологиясыны жакчысы да андан болганды. Къумукъгъа, Багдадда, Стамбулгъа да ол халкына эркинлик тилегенин, излегенин кыймаганды. «Атасыны жашына осуятында» да ол оюм барды.

Жангы жашауу жакчылары тау жамауатлада намысы жюрюген Кязимден болушлук излегенди. Аны Нальчикге ишчи эм солдат депутатланы Советлерини 1-чи съездине чактыргандыла эм большевикле келтирген азатлыкны къорууларгъа чыкыган жигит уланланы алларында сёлешдиргенди. «Уучула жыры», «Сауат алыгыз кюлгъа», «Солтан-Хамитни жыры», «Ит къазакъла терс кетелле...», «Жашла, сизге ата сёзюм», «Большевик жолду жолугъуз» деген эм башха назмулары, «Жашыма» деген кюйно да ол заманда жазганды.

Жангы власть орналганына, аны бизнича адам саны аз болгъан миллетлеге къайгырганына Кязим жюрюкден къууанганды. «Ынкъылапха болсун табу», «Окьююк», «Окьюу ишде артха кълма», «Пионерлеге», «Колхозчу жашлагъа», «Осуятым курсант жашха», «Ишчи, элли уланлары», «Жашла чалгъы чалалла» деген эм башха назмуларын да Кязим ол жыллада жазганды.

Кязимни 1932 жылда колхоз ишде ударниклени 1-чи съездерине делегатха айыргандыла. 1934 жылда ол халкъ назмулары Нальчикде баргъан съездлерине къатышханды. 1938 жылда аны СССР-ни Жазыучула союзуна алгандыла. Ызы бла «КЪМАССР-ни искусстволарыны сыйлы къллукъчусу» деген ат бергенди. 1940 жылда уа аны «Мени сёзюм» деген малкър тилде биринчи китабы чыкыганды.

Ырхы келип, шыкычыла бир ненча кере кыйынлык кёргенден сора, аланы Кичибалыкыгъа кечюрюрге оноу

этилгенди. Аякъ тиреп болмазын ангылагъан Кязим эллилерини алларында чыкыганды ол кеси да суймеген жолгъа. Алай бла 1940 жылда Кичибалыкыгъа кечгенди.

Къартлыгында жер алышыу кыйын болганы баямды. «Ёлюм келир» деген назму аны ол заманда этген сагышларыны кесегиди. Аны ол халын ангылагъан кълалам къарындашлары Къулийланы Къайсын бла Отарланы Керим келип, туугъан элинден ажашхан, биринчи китабы къууанч орунуна жарсыу берген таматаны жапсарып, кълюн алып тургандыла.

Жашы Асхад, эл советни таматасы, бандитлени кълларындан жоюлгъанда, Кязим «Жарлы бала» деген назмусун жазганды. Поэтни эки жашы – Сагид бла Асадуллаха а къазуатда эдиле. «Биз хорларбыз!», «Немис, румын киргендиле», «Бу уруш дегенинг неди?», «Мен бир инсан. Жашадым, жанды отум...» деген чыгъармаларын Кязим ол жыллада жазганды.

Сюрюгюн жолунда, жамауатны кыйналганын кёрюп, назму окъуй, ууз бере, зикир айта, белгисиз жолну къайгыларын селейтирге кюрешгенди. «Жарлы халкым», «Таукел этейик биз бюгюн» деген назмулары да ол кюнледе жазылгандыла. Ол ачы кезиуде жазылып, Кязимни дагыда эки назмусу сакълангандыла: «Ыразылык» бла «Осуят».

Кязим хажи анда 1945 жылда 14 мартда ауушханды. Акъылман кеси жеринде жатаргъа суйгенин унутмагъан халкы 1999 жылны ноябрь айында, поэтни 140-жыллыгы бла байламлы, Кязим хажини обасын туугъан жерибизге кечюргенди.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Анга оноучула, жамауат да ышангандыла

Къабардокъланы Якубну жашы Махти кыралгъа кыйыны кирген, анга не жаны бла да кертчи болгъан, жамауат ишге тири къатышхан адамдан бири эди.

Ол 1934 жылда Къашхатауда тууганды. Кёчгюнчюлюкде Къыргызстанда 1954 жылда ветеринар техникумну бошаганды. Ол усталыгы бла ишлеп да башлаганды.

Халкыбыз ата журтха къайтхандан сора, юйор Барамтада (Вольный аул) тохтаганды. Ол биринчи жангырыу жыллада харкюнлюк жашауубуз да жангы умутладан толуп, башха бояула алганды. Махти мында Къабарты-Малкър кырал университетде 1963 жылда тарых-филология факультетни тарых бёлюмюн бошаганды. Андан арысында ол Советский (Черек) районда комсомолну райкомунда секретарлыкдан башлап, башха комсомол, партия къллукълада ишлегенди: КЪМАССР-ни Министрле советинде инструктор, партияны Чегем райкомуну биринчи секретары, Къабарты-Малкърны эл мюлк министрине орунбасары, «Сельхозхимия» биригиуно председатели, Нальчикде сют заводну генеральный директору болуп турганды. Тюрлю-тюрлю болумлада, кырал идеология тюрленгенде, республикада низам бузулуп, кыйын политика эм социальный кезиу болганды да, ол кеси тутхан ниетден артха турмаганды. Аны ючюн анга кырал власть органла бек ышангандыла, хурмет этгенди, жамауат а намысын кёргенди.

Къайда ишлесе да, Махти халкы бла

бирге болганды. Ол затха шагъатлык этген шартла топпа-толудула. Райкомда, обкомда, эл мюлк жаны бла ишлегенде да, кесине тынчылык излемегенди, не узакъ элге, жайлыкыла да жетип, анда халны билип, не бла болушургъа боллугъун эсге алып, ол затны болдуруп турганды. Бир сейирим, ол сютно татыуундан ангылаганды аны берген мал Хумаланда, Хаймашада, не башха къайсы жайлыкда отлаганын. Ма алай билгенди ол жерибизни татыуун окууна.

Жамауат ишни юсюнден айтханда, Махти не заманда да миллетине къайгырганды. Малкър культураны бла миллет адет-терелени сакълау, аланы айнытуу жаны бла да кеп зат этгенди. «Балкария» фольклор-этнография тепсеу ансамблны къралыууна къатышханды. Андан башха да,

республикада не тюрлю огурулу башламчылыкыгъа да билеклик этгенди.

Малкър халкыны кёчгюнчюлюк азаплыгыны юсюнден алынган «Дорога на край жизни» деген кинону продюсери, консультанты да болганды. Айхай да, анга кыйын салган башха миллетни адамлары бизнича терен сингалмагандыла ол кёчгюнчюлюк бизге берген сынауу кыйынлыгына. Болсада ол кино анга къарагъанлада жан кълтыратхан сезимле уа туудурганды. Кино, биз суйгенча тынгылы болмаса да, дуниягъа бизни азабыбызны юсюнден айтханды. Ол энди бир халкыны юсюнде да къайтарылмазча. Аны юсюнден анга биринчи кере къарагъан кюнде Махти: «Уллу экранда кёрюзюлген кыйынлык, бушуулукъ адамны сансызлай кыймайды. Бу иш бла биз жаш тёлуге, аны саулай да жокъ этерге боллукъ ачыу тышгенде, халкыбыз, жалгъан даулагъа хорлатмай, эсин жыйып, чыдамлыгы, тёмлюлюгю, иш кёллюлюгю бла жашауун жангыдан къурагъанын, аны кючю къллай деменгили болганын кёрюзюрге суйгенбиз», – деген эди.

Солугъа чыкыгандан сора, Махти Чегем районну пенсионерлерине союзу председатели, Россейни коммунист партиясыны Къабарты-Малкърда комитетини кадрла комиссиясыны председатели, аны Нальчикде бёлюмюню биринчи секретары, КЪМР-ни Жамауат палатасында Старейшинала советини келечиси болуп турганды. Аны Нальчик шахар округну жер-жерли самоуправлениеясыны советини болжалсыз комиссиясына айыргандыла. Ол анда социал

болум, билим алыу, саулукъ сакълау вопрослагъа къараганды.

Жангы тёлую жашау излемине кере, ата журтха суймекликке юйретиуно ол бек керекли ишге санаганды. Нальчикни школарына сабийле бла тубеширге аны терк-терк чактыргандыла. Тогузунчу номерли мектепде Махтини акъыл сёзюне сабийле кълалай эс буруп тынгылагъанлары эсимдеди. Школну директору уа мени бла ушагында: «Сабийлени Къабардокъ улу сынамы адамла бла тубешдире турургъа керекбиз. Ма былай ачык ушакыладан сора, ала жашауу башха тюрлю къарап башлайдыла: ата-аналарын ангыларгъа, нёгерлери бла шухлукъда жашаргъа, миллет айырмай, игиге – иги, аманнга – аман дерге юйренедиле, иги ишле этерге итинедиле», – деген эди.

Къабардокъланы Махти Хочуланы Хызырны кызы Роза бла эки жаш бла эки кызы ёсдюргендиле.

Къырал, республика таматала Къабардокъланы Якубну жашы Махтиге кеп кере билдиргенди ыразылыклары. Ол Урунууны Къызыл Байрагы, Ленинни орденлери, Мамырлык комитетни «За стабильность и сохранение мира в КБР» майдалы бла саугаланганды. Къабарты-Малкърны Правительствосуну, СССР-ни Министрле советини, башха ведомстволаны да махтау къллытыларына тийишли болганды. Ол ата журтун, кыралын, аны адамын да кёлюнден суйген, кимге да ахшылык излеген, жарык кёллю адам дуниясын 2015 жылда алышханды.

АЗНОРЛАНЫ Саният.

Музыканы ажайып дуниясында

КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукчусу **Жеттеланы Мустафир** – биринчи таулу композитор, Нальчикде музыка училищени бошаганды. Андан ары

республикалы телевиденияда баш звукорежиссёр болуп ишлегенди. Жырла, башха музыка чыгармала да жазганды. 1976 жылда аны композиторланы союзуна алгандыла. 70-80-чи жылда уа жырлары («Кечеги Нальчик», «Кызыны жыры», «Жылы жауун», «Таулагъа чакырама», «Шофёрну жыры», «Жашлык», «Къайдаса, билдир кесинги», д.а.к.) Москвада Союзланы юйюню колонный залында, «Россия» атлы кырал концерт залда, Ленинградда, Дондагы Ростовда, Орджоникидзеде, Майкопда, Махачкъалада, Винницада эм кыралны башха шахарларында да эшитилгендиле.

Мустафир москвачы композитор Владимир Дружинин бла бирге Гыттыулары Максимин «Чегем чучурланы тауруху» либреттосуна балет, «Тау элде байрам» деген спектакльге, Тёппеланы Алимни «Артутай» драмасына музыка, «Кериуан» деген пьесасын, «Кавказ», «Жарыкъ кюн» деген увертураларын да жазганды.

КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукчусу **Байчеккуланы Абидин** Москвада Щепкин атлы училищедде малкъар театры студиясында окъуганды. Ол кезиуде «Москвачы студентлени вальсларын», «Жаш къойчуну жырын», «Жангы

умутла», «Мени сыйгеним» деген жырланы жазганды. Артда уа музыка билимин Бакуда Гаджибеков атлы консерваторияда ёсдюргенди.

Байчеккуланы Абидин «Туугъан жерим», «Фронтда таулу жашланы жыры», «Унутурмамы сени?», «Анам», «Бизге сукъланадыла», «Жюрегими ийнагъы», «Санга, ариуум», дагыда башха жырла, Къайсынны «Ленинин юсюнден таулу поэмасына» кёре биринчи таулу кантатаны, «Туугъан жерими эжиую» деген симфонияны, «Къабарты-Малкъар» увертураны, «Бахсан балладасы» балетни да жазганды. Дагыда Абидин «Музыканы юсюнден сёз» деген китапны авторуду.

КъМР-ни, Ингуш, Чечен, Шимал Осетия-Алания республикалары искусстволарыны сыйлы къуллукчусу, искусствовединяны доктору, музыковед, фольклорист **Рахайланы Анатолий** Ленинградда Н.А. Римский-Корсаков атлы консерваторияда, аны аспирантурасында да окъуганды. Республикада илму-излем институтда искусствование бёлюмню таматасы, Шимал Кавказны искусстволарыны кырал институтунда биринчи ректор, Россейни культура министрине орунбасары, Санкт-Петербургда Мариинский кырал академия театры директорну заместители болуп турганды. Бусагъатда Шимал Кавказны искусстволарыны кырал институтунда ректорду. Шухлукъну орденни кавалериди.

Анатолий төрели кавказ культураны айныу жолуну юсюнден къауум китап, ол санда «Песенная эпика Балкарии», «Антология народной музыки балкарцев и карачаевцев», «Традиционный музыкальный фольклор Балкарии и Карачая», жюден артыкъ илму иш да жазганды.

Россей композиторланы санына алгъаракъда КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукчусу **Асанланы Кулина** киргенди. Ол Нальчикде музыка училищедде, ызы бла Краснодарда кырал культура институтда окъуганды. 1993 жылдан

бери республикалы телевиденияда музыка программаланы редактору болуп ишлейди. Ол къарачай-малкъар авторланы назмуларына жазгъан жырла бизни жыр санатыбызны бай, къолайлы этгендиле. Аланы араларында композиторну фахмусун кенг ачхан жырла бардыла: «Шукур, энтта тюбедик!», «Малкъар башында ай», «Кёзлеринге къарасам», «Озгъан сыймеклик», «Акъ толкъун», «Эски бешик», «Билмейме...», «Кетме», «Туралмайма сенсиз», «Кюн ахшы болсун, адамла» эм башхала. Кулинаны 2008 жылда ноталары бла «Акъ марал» деген жыр китабы чыккъанды.

Композиторланы санында аты айтыллыкълардан бири КъМР-ни культураны сыйлы къуллукчусу, эки жюден артыкъ жырны, жети симфония чыгарманы, юч спектакльге музыканы жазгъан **Этчеланы Музафарды**. Ол сабийликден къобуз сокъганды, Нальчикде музыка училищедде, ызы бла Краснодарда кырал культура институтда окъуганды. 1987 жылдан бери Къабарты-Малкъар радиода суратлау-музыка бериулене редакциясыны таматасы болуп ишлейди. Ол халкъына этген ахшылыкъларга багъа жокъду: миллет жыр искусствобузу фондун толтуруу бла кюрешеди, фахмулу жаш адамланы излеп, аланы сахнагъа чыгарганды, «Салам алейкум!» атлы автор программасын къураганды. Отарланы Омар айтхан жырланы энчи китап этип чыгарганды.

Ол республиканы жамауат

палатасында культураны эм асламлы информацияны комиссиясыны келечисиди эмда Шимал Кавказны бек бийик саугъасы – «Алтын микрофоннга» тийшли болганды.

Жырлары бла Къулийланы Къайсын атлы Малкъар кырал драма театры артистасы, КъМР-ни сыйлы артисткасы, КъЧР-ни, Ингуш Республиканы халкъ артисткасы **Мамайланы Фатима** къууандырады. Ол малкъар поэтлине назмуларына макъам салады. Аны «Сени жарыгъын» атлы дискине жыйырма төрт жыр киргенди. Композиторлукъ ишде жетишимлери уа къайда кёпдюле. Аны таулу элге этген жырлары эллирибизни гимнлери болгандыла.

Жаш композитор **Малкъондуланы Ахмат** Нальчикде культура жарыкъландыруу колледжни миллет къобузгъа юйретген бёлюмюнде эм Саратовда Собинов атлы кырал консерваторияда окъуганды. Ол экинчи курсда окъуй тургъанлай, малкъарлыланы бла къарачайлыланы кёчгюнчюлюклерине аталгъан «Тилиндеди халкъны тарыхы» деген музыка поэмасын жазгъан эди. 2018 жылда уа «Минги тау» симфониясы бла къууандырганды. 2020 жылда Кязимни «Тахир бла Зухра» поэмасына кёре жазылгъан «Легенда гор» деген операсы бла къууандырганды. Ызы бла ол «Омела» деген симфониясын жазганды. Ахмат алада жашауну юзюлмез кючюне махтау салады.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Билдирю

Концертле бла кёрмючле

Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгына аталып, **9, 10 эм 11 сентябрьде** талай байрам иш боллукъду.

Алай бла **9-11 сентябрьде** «Нальчик – мени сыйген шахарым» деген жаш төлю арт-фестиваль къураллыкды. Концертле Нальчикни айбатландырылгъан жерлеринде бардырыллыкдыла.

9 сентябрьде 19:00 сагъатда Жашил театрда республиканы белгили артистлерини, Б. Темирканов атлы кырал филармонияны симфония оркестрини, «Балкария», «Кабардинка», «Терк къазакъла» ансамбльлени къатышулары бла уллу концерт боллукъду.

10 сентябрьде 10:00 сагъатда Нальчикни соллу паркында «Къабарты-Малкъар бюгю» деген промышленный эл мюлк кёрмюч ачыллыкды.

10-11 сентябрьде 11:00 сагъатда Абхазия майданда чыгармачылык къауумланы къатышулары бла «Миллет палитра «КъМР-ге – 100 жыл» боллукъду, муниципал районла барысы да миллет арбазла къуарыкдыла.

10 сентябрьде 13:00 сагъатда 400-жыллыкны майданында миллет маданияты арала «Бизни барыбызны да юйюбюз – мени республикам» фестивалыны ётдюрюкдюле.

10-11 сентябрьде 21:30 сагъатда Келишулюкню майданында 3D-мэппинг шоу боллукъду.

10 сентябрьде 22:00 сагъатда Нальчикде Келишулюкню майданында, Искож, Стрелка микро-районлада, «Сосруко» ашхананы аллында майданда байрам салютла чачдырыллыкдыла.

11 сентябрьде 12:00 сагъатда шахар ипподромда чариш боллукъду.

Республикада жашагъанланы, къонакъланы да Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгын белгилеуге чакырабыз.

Белгили бокс школну мурдорун салгъан спортчу

Россейни сыйлы тренери, Къабарты-Малкъарны сыйлы маданият къуллукъчусу, Россейни Владимир областыны сыйлы физкультура ишчиси, Миллет бокс федерацияланы халкъла аралы ассоциациясыны судьясы Жаболаны Сергону аты тарыхха эртте киргенди. Аты айтылса, жюреклерибизге ёхтемлик келеди.

Ол 1941 жылда Кенделенде туугъанды.

Ол тёлуюн, хар кимни къадары бирча болмаса да, бирге ушатхан кеп зат барды – ачлыкъ, учузлукъ сынагъанлары бла бирге окъургъа, ишлерге, жашауну иги этерге итинилери. Серго да алайды. Сюрюннге сабийле ана жанындан ынналары бла тышгендиле. Анасы Зоя ол кезиуде Черек районда партияны экинчи секретары болуп ишлей эди да, аны андан кечюргендиле. Ол Къызыл-Къаягъа тышгенди. Анасы бла сабийлери уа – Алма-Ата тийресине. Юч айдан тапханды сабийлерин. Ол келирге жашларындан бири ёлюп эди. Зоя, ююрюн шахаргъа кечюрюп, анда кирпич заводда ишлегенди. Билимин эсге алып, кеп бармай, аны кадрла бёлумге тамата этгендиле. Бир кесек аякъ тирегенлей а, «Сыр – сырына, суу – ызына», – дегенлей, ол устазлыкъ ишине къайтханды.

Биринчи заманда къарыусуз болсала да, арта эс жыя башлагъан эдиле таматала, сабийле да. Къазахстанда СССР-ни сыйлы тренери бар эди Моллаланы Даулетгерий деп, бек белгили боксчу. Анга Константин дегендиле. Ол халкъына кеп игилик этген, Моллаланы хуторну ишлеген, анда эл мюлк техникум ачып, ол усталыкълагъа юйретген Моллаланы Исхакъны туудугъу эди. Ма анга жюрюгендиле жашчыкъла боксха юйренирге. Серго да баргъанды, мени да алыгъыз юйретген къауумугъузгъа деп. Ол иги адам ал кюнледен окъуна таулу жашчыкъгъа: «Къадалып кюрешсенг, боксда атынгы айтдырылыкъса», – деп, кел этдирип тургъанды. Жаланда иги адамла эсде тутадыла игиликни. Жабо улу аны ол

къыйынын унутмайды.

Биринчи хорлам – сайлагъан жолунгу тюзлюгюн кёрюзтген шарт – неден да татлы болады. «Алма-Атада школчуланы республикалы эришиулери: «Жаболаны Серго хорлады!» – деп, судья къолуму кётюргенде, къайда болгъанымы да унутуп, чабып барып, тренерим Моллаланы Константинни боюнуна тагъылгъан эдим. Къууанчымы чеги болмай, кез жашларым кеслери аллына тегюле эдиле», – деп эсгереди Серго.

Ата журтха къайтханда, школда окъуй тургъанлай, ол заманда «Труд» спорт общество деп бар эди мында, ары жюрюгенди. Тренери Пётр Метревели кеп тюрлю амалгъа юйретгенди аны боксда. Жаш да терк окъуна аны ёхтемлиги болгъан эди. Республикабызда баргъан эришиулеге дайым къатышып, хорламлы болуп тургъанды. Аны жетишимлерин кёрюп, къоншу регионлада эришиуле болсала, аны ары чакъыра башлагъандыла. Серго къайдан да хорлам келтиргенди. Ол жыллада Тау-Артыны кубогу ючюн эришиуледе «Буревестник» спорт обществову Ара советини чемпионатында хорлагъанды. Ызы бла СССР-ни чемпионатларында да аты белгили болгъанды. «СССР-ни спортуну устасы» деген даражаны да алгъанды.

Ма алай жарау эте тургъанлай, Тбилисте физкультура эм спорт жаны бла университетге кирип, анда окъугъанды. Аны ары спортда жетишимлери ючюн, конкурсуз алгъандыла. Аны бошагъандан бери кеп жылла озсала да, анда аны окъутхан устазлагъа хуремети уллуду Жабо улу. Устазларындан бири Андро Навасардов

эди – СССР-ни экс-чемпиону. Аны бла кеп жылланы шуёхлукъ жюрютюп тургъанды Серго. Башха шуёху уа – СССР-ни боксдан он кере чемпиону Сергей Щербаков.

Жылла бла бирге Жабо улуну спорт географиясы да кенгере баргъанды: Москва, Петербург, башха шахарла, Украина, Таджикистан, Прибалтика... Спортну не тюрлюсю бла да кюрешген адам чыдамлы, сабыр, тюз ниетли болургъа керекди дейдиле. Ол жорукъланы Сергону юсюнде кёрюрге боллукъду.

1968 жылда ол «Спартак» обществада тренер болгъанды. Ызы бла – тамата тренер. Юйретген спортчуларын ол бек сюеди. Ала да алай хурмет этедиле анга. Бокс дегенликге, аны бла кюрешген жашла не тюрлю жаны бла да къарыулу болургъа керекдиле, билимлери, кеслерин жюрютюулери, къылыкъ хунерлери да алай. Аны бла бирге Ата журтларын да кезбаусуз сюерге. Ол затлагъа жаш адамланы сынамлы тренер юйрете-

ди. Аны къолунда юйренген жашла, устазларыны къыйынын учуз этмей, къайдан да хорламлы болуп къайтып тургъандыла. Бюгюн да алайды. Ол юйретип, халкъла аралы эришиулеге къатышхан жашла болгъандыла, бардыла: РСФСР-ни спартакиадасыны чемпиону, СССР-ни жыйымдык олимпиада командасыны келечиси Владимир Роменский, СССР-ни Саууланган кючлерини чемпиону Керим Амшоков, Россей Федерацияны эм ВЦСПС-ни да чемпиону, халкъла аралы турнирде хорлагъан Жаболаны Мусса, СССР-ни, РФ-ни спорт усталары Зокаланы Артур, Улбашланы Хызыр, Асанланы Салих, Курданланы Рамазан, Солтанланы Мурат, Гуртуланы Аскербий, Алик Нусуев, Хажиланы Жамал бла Заур, Къайгъырмазланы Магомет, Къазакъланы Расул, Шакманланы Расул, Анатолий Кадзоков эм башхала. Ол юйретген жашланы хорламлары тренерни къанатлы этедиле.

Жабо улу бюгюн Чыгъармачылыкъны (наука, культура, спорт) халкъла аралы академиясыны спорт бёлуюню таматасыды, профессор, СССР-ни спорт устасы, Къабарты-Малкъарда Бокс федерацияны президенти. Ол Россейде, андан тышында да бек белгили боксчуланы, тренерлени араларында даражалы жер алады. Дагъыда Къабарты-Малкъарда дунягъа белгили бокс школну мурдорун салгъаны бла белгиледи. Айтхылыкъ къарындашыбыз кеп махтаугъа тийишлиди. Этген иши бла уллу Россейге, Къабарты-Малкъаргъа да сый келтиредди.

Бюгюн ол: «Мен боксха юйрене бешинчи классда башлагъанма. Андан бери жетмиш жылгъа жете келеди. Спортдан айырылсам, жюрегими ургъаны да тохтап къаллыкъ сунама. Спорт жашаууму айырылмазлыкъ кесегиди», – дейди.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Эришиу

Велосипедчиле жетишимлеге таукел болгъандыла

Орта кюн Нальчикде республиканы 100-жыллыгына аталгъан велосипед эришиулены ахыр кюню эди, ол Россейни велоспортдан чемпионатыны кесегиди.

Эсигизге салайыкъ, велосипед эришиу юч кезиуден къуралгъанды. Биринчиси – тюз жерде, экинчиси – Бызынгы тарлада, ючюнчюсю уа, ахыр кезиую, Нальчикде ётгенди.

Битеу да бирге спортчула 250-ден аслам километри баргъандыла.

Хорлагъанланы саугъалаугъа къырал власть органланы келечилери эмда атлары айтылгъан спортчула къатышхандыла. Аланы араларында грек рим тутушуудан Олимпиаданы юч кере чемпиону Александр Карелин да болгъанды.

– Битеу бу ишге къатышханлагъа – итиниулукъ, низам, жетишимле, республикада жашагъанлагъа уа саулукъ, игиликге ийнаныу, мамырлыкъ тежейме. Тёрелеге сакъ болугъуз, жаш адамла уа жангы хорламла бла къууандырсынла. Энтта 50 жылдан былай тубешип, кезиую юбилейни белгилейик, – дегенди ол алгъышлау сёзюнде.

Байрамгъа бизни жерлешибиз велосипед эришиуден Олимпиаданы чемпиону Борис Шухов да къатышханды.

Кесини Олимпиада майдалын ол элли жыл мындан алда алгъанды. Нальчикде озгъан эришиуге да аны атын берип, «Шуховский турнир» дегендиле.

Къабарты-Малкъарда спортну бу тюрлюсюн айнытуугъа, велосипед бёлуюню ачаргъа деп, Велосипед спортну федерациясы 20 велосипед бла 20 экипировка берирге деген оноуну къабыл кёргенди. «Мурдор салыннганды, велосипедледе айланьргъа, эриширге скойгенле да бардыла. Алагъа

айтыргъым, секциягъа жазылыгъыз, жарау этигиз», – деп, Велосипед спортну федерациясыны башчысы Юрий Кучерявый жаш тёлуге бурулуп чакъыруу сёзюн айтханды.

Эришиуле 16 сентябрьде Майкопда ахырларына жетерикдиле. Алагъа къатышханла Къабарты-Малкъарны, Шимал Осетия-Аланияны, Ставрополь крайны, Къарачай-Черкесни эмда Адыгеяны жоллары бла 910 километри ётерикдиле.

БАЛЛИЛАНЫ Алина.

Таппандырыу

Ишле кыстаудула

Бу кюнледе республиканы шахарларыны, эллерини орамларында кеп тюрлю ишле этилгенлерин керебиз.

рына кыра топурак кыюлуп, аны тюзете турадыла. Ишлени бардырыуга Нальчикни урунуу кыаумларын-

келген бригада тамамлайды. Аны таматасы Светлана Дьяконенкоду. Ол билдиргенге кере, бу бригада мында ай

Ара шахарыбыз Нальчикде Ленин атлы проспектеге уа бютюнда кеп кыйын салынганды. Эски асфальты кетериллип, жангысы жайылганды, жанларында бордюры да алышынгандыла.

Бу кюнледе уа жол жанла-

дан сора да, республиканы башха шахарларыннан, эллеринден адамла да кышуладыла.

Ленин атлы проспектеге Кыулий Кыайсын атлы орамдан Лермонтов атлы орамга дери бёлюмню Прохладнадан

чакылы бир ишлейди, жыйырма адам боладыла.

Эр кишиле ауур ишлени этедиле. Ала машинала келтирген топурак тёбелени кюрекле бла чачадыла. Тишируула уа аны бахсала бла тюзетедиле. Сора тюзетген жерлерине

кырдык урлук себедиле.

Кызыулу кысханда эрттенден ингирге дери кюн тубюнде ишлеп турган да тынч туюлдою. Болсада прохладначыла салынган мардаларын артыгы бла тындырадыла. Республикабызны 100-жыллыгын белгилерик кюннге, салынган борчланы тамамлар ючюн, ала кыадыла урунадыла.

Ушагыбызда бригадир, аны биргесине ишлегенле да: «Нальчикчиле, огурулу адамла, кюн ортада суула келтиредиле, кыатыбызда сюелип ишлеген да этедиле. Шахар ариу, айбат болурун барыбыз да сюебиз, аны ючюн кюч-кыарыуубузну аямайбыз», - дегендиле.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Маданият

Москвада Кыабарты-Малкыарны кюнлери

Кыабарты-Малкыарны 100-жыллыгын белгилеуно чегинде **17-20 сентябрьде** Москвада республиканы маданиятыны кюнлери бардырыллыкдыла.

Ара шахарны баш театрларыны бири – «Современники» - сахнасында спектакльдерин регионну юч кырал театры кергюзтюрюкдюле:

17 сентябрьде - Максим Горький атлы Орус драма театры Ф. Достоевскийни «Преступление и наказание» романына кере «Дело Раскольникова» спектакли.

18 сентябрьде - Кыулийланы Кыайсын атлы Малкыар кырал драма театры Чингиз Айтматовну «И дольше века длится день» романына кере «Ажашханла» спектакли.

19 сентябрьде - Али Шогенцуков атлы Кыабарты кырал драма театры Биттирланы Эдуардны драмасына кере «Черкесская Жизель» спектакли.

20 сентябрьде Кырал Кремль дворецде Кыабарты-Малкыарны искусство усталарыны концерти кыраллыкды.

Билим

Хунерли устаз, жетишимли окыуучула

Быйыл Нальчикде Ю.В. Дубининни атын жюрютген 3-чю номерли орта школну бошпачыкыганланы араларында атларын айтдырган кеп жаш адам барды. Сёз ючюн, аланы араларында юч жаш - Имран Моздоев, Мирзоланы Кыантемир, Ислам Тербулатов «Сууга бата турганны кытхарганлары ючюн» майдал бла саугылангандыла.

Ол а 2021 жылда 18 сентябрьде болганды. Жашла, сууга бата турган эр кишини эслеп, жашауларына кыоркыуу тышгенин да биле турганлай, чабып барып, аны кёлню

жагыасына чыгаргандыла, биринчи болушлук да этгендиле, врачланы да чакыргандыла.

Аланы майдалла бла МЧСни КъМР-де Баш управлениясында кыуанчылы халда саугылагандыла. Алагыа бу ведомствону таматасы Михаил Надёжин ыразылыгын билдиргенди. Жашланы ючюсюно да атлары «Горячие сердца России» деген китапны бетлерине тышгениле. Ала класс башчылары Геккиланы Арнэлла Азиковна бла кыралны ара шахары Москвада бардырылган жаш тёлү форумга

кыатышыргыа да баргандыла.

Жашла быйыл школну жетишимли бошагандыла. Ала окыуган классда дагыда кепле окыуда, спортда да атларын айтдырадыла. Быйыл тёртеулен алтын майдалагыа тийишли болгандыла. Аладан бири Кыурданланы Алимни кызы Аминады. Жашла, кызла да республиканы эмда кыралны бийик окыу юйлерине киргендиле. Амина уа Москвада Россейни халкларыны шухлуклары университетде окыурукды.

Окыуучулары ол жетишимлеринде класс башчыларыны

кыйыны уллуду деп, мен алай кырайма. Ол инглиз тилден дерсле береди. Аны окыучуларындан кеплери инглиз тил бла байламлы окыу юйлеге киргенлери уа аны бийик билимине, хунерлигине да шагатлык этеди. Болсада ол билимин дайым ёсдюргенлей турады. «Педагогическое открытие-2014 эмда «Россейни устазы-2021» битеуроссей конкурсу муниципал кесегинде, «Эм иги дерс» эмда «Бек иги сайт» деген конкурслада да хорлаганды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Сайлау

Минги тау ючюн кёл кётюрюрге

«Россейни таулары» миллет премияны чегинде кыралны эм иги тау лыжа курортларын сайлау башланганды.

Кёл кётюрю 15 октябрьге дери бардырыллыкды, сайлауно «Россейни таулары» миллет премияны официал сайтында этерге боллукды. Бюгюнлюкде платформада эсепге 8 федерал округдан 150-ден аслам курорт тыш-

гендиле, аланы араларында Минги тау да барды. Айыруу битеу да 29 баш эм талай кыошак номинацияла да кыраллыкды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Энчи низам

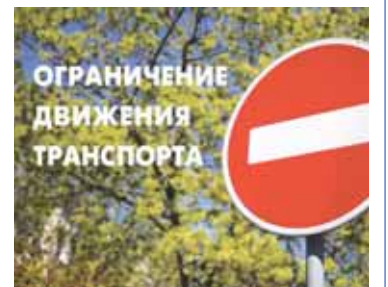
Машиналары жюрюулерине чекле салынырыкдыла

Кыабарты-Малкыарны 100-жыллыгына аталган байрам жумушланы кезиунден Нальчикде бир-бир орамлада машиналары жюрюулерине чекле салынырыкдыла. КъМР-де Ич ишле министрстводан бизге билдиргенлерича, энчи низам кийирилген жоллада бир тюрлю транспортха ётерге эркин этиллик туюлдою.

Алай бла 9 сентябрьде 16 сагыатдан башлап, кыуанчылы ишле бошалгынчы Парковая орам жабыллыкды – Шогенцуков проспектен «Трек» кёлге дери.

10 сентябрьде уа эрттенликде 6 сагыатдан байрам бошалгынчыгыа дери Ленин атлы проспект жабыллыкды: Балкарская орамдан Головокогыа эмда Ногмов атлы орамдан Толстойгыа дери кесеклеринде.

11 сентябрьде уа эрттенликде 10 сагыатдан ингирде 18

сагыатха дери Хмельницкий орамдан Тырнауузскаягыа дери кесеги жабыллыкды.

Кыралавтоинспекторла болжаллы халда кийирилген низамны магъанасын анылап, пробкалагыа тышмез ючюн жолну алгыадан сайларгыа неда ол кюнледе энчи машинаны кыюуп, пассажир транспортну жумушлары бла хайырланыргыа чакырадыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлаганды.

Нальчик – ара шахар ЭМ алаамат курорт

Къабарты-Малкъарны ара шахары Нальчик Россейни ариу жерлеринден бириди. Аны да, хар бир журтнуча, кесини энчи тарыхы барды. Аны тегерегин кършалган къаяла налгъа ушайдыла, былай аны ючюн аталганды дейдиле.

Архивледе материаллагъа кере, былайда жашау журтла бек биринчи 1822 (башха жерде 1818) жылда ишленип баш-

ды. Ала дагыда элледен башланган класслакны устазлары болургъа шагъат къагъытла да алгандыла. Тау школда кеси заманыны бек билимли, бай да адамы, жамауат къуллукъчу Малкъарукъланы Докшуканы жашы Ислам (Дадаш) да окугъанды. Арта, 1911 жылда, ол окуу юнню мурдорунда реальный училище ачханларында, ары ахча къошханды,

ойле сюелгендиле. Эки къатлы юлледен жаланда ючюсю болгъанды слободада – реальный училище, саудюгерчиле Шуйскийни бла Зипаловну юйлери. Базар майдан а бусагъатда кинотеатр «Победа» сюелген жерде эди. Алайда Грибоедов атлы орамгъа да Гитче Базар орам деп айтылганды.

Къабарты орамны сугъа жуукъ жанында Ермолов атлы (Свободы), бери жанында уа Елизаветинская (Октябрьская, Нахушева), андан да бери ётсенг, Бульварная (Сталина, Шогенцукова), Большая Базарная (Пушкина), Степная (Ленина), Выгонная (Горького), Почтовая (Ногмова) орамла болгъандыла.

1917 жылдагы Октябрь революциядан сора иели затла къралны къолуна ётгендиле. 1918 жылда халкъ депутатланы биринчи съездлеринде Совет власть орналганы

ырындан, республикалы курорт шахарчыкъгъа саналып башлагъанды. Мында Долинскде (Ачы-Къабакъ) туберкулёздан ауругъанлагъа санаторий ачылганды. Акъ-Сууда дарман суула чыкъгъанлары ачыкъланып, бери арбалада, фургонлада, тарантаслада ауругъанла келип башлагъандыла.

Ачы-Къабакъгъа, Нальчик курорт жерге саналгъанда, андан арлакъгъа чыгып, алайда биринчи берден болуп юй ишлеген инженер-технолог Пётр Павлович Долинскийни аты аталганды. Курорт ол юйден башланганды дейдиле.

1924 жылда Нальчикде Ленинчи окуу шахарчыкъ ачылганды. Анда педагогика, эл мюлк эм кооператив техникумла, совет партия школ, тюрлю-тюрлю усталыкъла берген курсла да болгъандыла. Ол окуу шахарчыкъгъа «усталаны чыгъарган гюрбежи»

лагъандыла. Генерал Ермоловну заманында былайда ишленген аскер къаланы Кавказ линияны къррагъан аскер араландан бири этгендиле эм мында Россейни аскер бёлюмюн орнатхандыла. 1826 жылда ол аскерчилеге деп, килиса да ишленгенди.

1858 жылда, кавказ уруш бошалыргъа, окуу реформала башлангандыла. 1859 жылда, уставларына къол салынып, тау школлары ачаргъа буйрукъ чыкъганды. Бизде, Нальчикде, аллай школ 1860 жылда ачылганды. Анда хакъ бла окуу тёрт жылны баргъанды. Биринчи жыл хазырлануу заман болгъанды. Къалган юч жылны ичинде уа сабийле динден, орус тилден, географиядан, тарыхдан, математикадан да башланган билим алгъандыла. Тау школу бошагъанлары, андан ары окууибуз деселе, орус гимназияны тёртюнчю классына барыргъа онлары болган-

кеси хакъына анда таулу сабийлени окуутуп турганды.

1871 жылда бу аскер журтха слобода деген ат берилгенди, ол кеси да граждан оноугъа ётгенди эм Терк областны Нальчик округуна арасы деп белгиленгенди. Андан сора, тамам он жылдан, анда онюч кирпич, тытыр завод, тёрт гюрбежи, тёрт суу тирмен, жыйырма къонакъ юй, элли ууакъ тюкен бла ашхана ишлеп башлагъандыла. 1901 жылда мында беш минген артыкъ адам жашагъанды. Слободада тау школ, училище, сюд, казначейство, телеграф, почта, полиция участок, больница, библиотека эм башха учрежденияла ачылгандыла. 1915 жылда казначейство, телеграф, почта, полиция участок, больница, библиотека эм башха учрежденияла ачылгандыла. 1915 жылда казначейство, телеграф, почта, полиция участок, больница, библиотека эм башха учрежденияла ачылгандыла. 1915 жылда казначейство, телеграф, почта, полиция участок, больница, библиотека эм башха учрежденияла ачылгандыла.

Слободаны ара орамны Воронцовская деп, жарым патчакны аты аталганды. Ол бусагъатдагы Къабарты орамды. Аны эки жанында саман

белгиленгенди. Акъланы бла къызыллары араларында барган инсан уруш Нальчикни тийресинде да къаты баргъанды. 1920 жылда совет власть жангыдан орналганды. Слободада халкъ китапхана, педагогика эм медицина техникумла, сурат санатны музейи ачылгандыла. Туризм айнып башлагъанды.

Жангы власть къыралны къолгъа алгъандан сора, Къабарты-Малкъар автоном областны 1921 жылда 25 ноябрьде барган Советле съездинде Нальчикге шахар даража берилгенди. Ол заманлада Нальчик, бай табийгъатыны, хауа болумларыны хай-

дегендиле. Юч жылдан алты жюзге жуукъ адам анда билим алып чыкъгандыла. 1931 жылда анда медицина техникум, 1933 жылда уа Бийик коммунист эл мюлк школ ачылгандыла. Ленинчи окуу шахарчыкъ онеки жыл ишлегенди. Республиканы белгиле адамлары анда билим алгъандыла. Ол ачылгъанда, аны мурдорунда къралган окуу юйле энчи ишлеп башлагъандыла.

1924 жылда Трек кёлде электростанция ишленгенди. 1930-чу жыллада уа консервный эм машина ишлеучю заводла, кондитер фабрика, эт комбинат, сют завод, элеватор, ётмек завод

да ишленгендиле. Китап басма, радиостанция, коммунист эл мюлк школ, фельдшер-акушер станция, селекционны станция, республикалы клиника больница, илму-излем институт, кинотеатр, Пионерлени ююю ачылгандыла. 1935 жылда «Нальчик» атлы къонакъ юй ишленгенди. 1937 жылда автобуса жюрюп башлагъандыла.

1936 жылда Къабарты-Малкъар автоном область башха даража алганды – Къабарты-Малкъар Автоном Совет Союз Республика болгъанды. Ара шахары уа Нальчиклей къалганды.

Уллу Ата журт уруш башланганда, Нальчикде онеки госпиталь ачылганды. Алада эки жюз бла жыйырма беш врач, жети жюз бла жарым медсестра бла фельдшер ишлегендиле. Ала онюч минг ауур жаралы солдатха къарагъандыла. Шахарда медсестраланы, къаячыланы, связистлени хазырлау да къаты баргъанды.

Фашистле башындан

гы төлюле ол кюнлени унутмаз ючюн, шахарда Ёмюрлюк от жанады, Ахохов атлы орамда скверде танк Т-34 сюелди, Миллет музейни алында пушка орналынды. Кёп тюрлю эсгертемеле да аталгандыла урушну жигитлерине.

1944-1957 жыллада малкъар халкъ кечгюнчюлюкде болгъанды. Ол андан къайтханлай, республиканы алдагы аты да жерин тапханды.

1966 жылдан башлап, Нальчикде кёп къатлы юйлени ишлеуно планы баргъанды. Жангы промышленность биригуле да ачылгандыла. 1991 жылда уа жашагъан жерибизге Къабарты-Малкъар Республика деп аталганды.

Бюгюн Нальчикде университетле, академия, башха окуу юйле, сейирлик солуу парк, тёрт театр, музейле, «Балкария» бла «Кабардинка» тепсеу ансамбльле, къауум спорт школ, санаторийле, китапханала, басма органла, тюрлю-тюрлю тарых эсгертемеле

самолётла бла бомбала атып жунчутхандыла. Румынлыла, ызы бла немислиле Нальчикге 1942 жылда 28 октябрьде эки жүздөн артыкъ танк бла киргендиле. Кёп артыкълыкъ да этип, 3 январьда кетгендиле. Ала мында этген зарауатлыкъланы белгилери кёпдюле. Жан-

бардыла. Кърулуш тохтамайды. Битеу дуниягъа белгиле курорт шахар, республиканы экономика, административ эм культура арасы Нальчик конден-кюннге кенгере, жангыра, жашнай барады.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиниклерин къроруула жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кере
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салыннганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Мокъаланы Зухура - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасарлары; Бийчеккуланы Жаннета (1,2,4-чю бетле), Ахматланы Люаза (3,7,12-чи бетле), Зезаланы Лида (5,6,10-чу бетле), Геляланы Валя (8,9,11-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1474 экз. Заказ № 1823
Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИЈАНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru